

MISIR KRİZ RAPORU

Bir Darbenin Muhasebesi

ARALIK 2016

Kadriye Sınmaz

www.insamer.com info@insamer.com

www.insamer.com

INSAMER
İNANILMAZ VE SOSYAL İNANILMAZ MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية والاجتماعية

ARAŞTIRMA 29

ORTADOĞU

Araştırma 29
Ortadoğu
Aralık 2016

Mısır Kriz Raporu

Bir Darbenin Muhasebesi

©İNSAMER 2016

Bu yayının bütün hakları İNSAMER İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi'ne aittir. İNSAMER'in izni olmaksızın yayının metni herhangi bir formda yayımlanamaz, kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve dağıtımı yapılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Hazırlayan: Kadriye Sınmaz

Genel Yayın Yönetmeni: Dr. Ahmet Emin Daę

Editör: Ümmühan zkan

Web Editörü: Mervenur Lüleci Karadere

Nuhun Gemisi

Sayfa Tasarım: Fatih Hacıoğlu

Baskı: Pelikan Basım

Maltepe Mh. Gümüřsuyu Cd.

Odin İř Merkezi No. 1/28 Topkapı-İSTANBUL

İNSAMER
İNSANI VE SOSYAL ARAşTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Karagümrük Mh. Kaleboyu Cd.
Muhtar Muhittin Sk.No:6 PK.34091
Fatih / İstanbul - TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

Giriş	01
İç Politika	02
Muhaliflere Yönelik Hukuksuz Uygulamalar	05
Dış Politika	09
ABD ve Avrupa ile İlişkiler	11
Körfez Ülkeleriyle İlişkiler	14
Filistin ve İsrail ile İlişkiler	18
Türkiye ile İlişkiler	21
Ekonomi	25
Sonuç	28
Sonnotlar	29

Giriş

1952'deki Hür Subaylar darbesinden 2011 Devrimi'ne kadar üç farklı cumhurbaşkanı tecrübesi yaşayan Mısır halkı, bu yöneticilerin hiçbirinin seçiminde fikir beyan edemediği gibi, yaklaşık 60 yıl boyunca asker kökenli yöneticiler tarafından ve güçlü bir "ordu" unsuruyla yönetildi. Siyasal haklarının tanınmaması yanı sıra ciddi ekonomik sıkıntılarla da karşı karşıya kalan Mısırlılar, 2010 yılı sonunda bölgede ortaya çıkan özgürlük ve adalet söylemlerinden paylarına düşeni aldılar ve 2011'de köklü bir devrim gerçekleştirdiler. Toplumun yüksek beklentileri ve küresel aktörlerin yoğun baskısı altında iktidara gelen Muhammed Mursi, ülke içinde doğrudan halka yönelik bazı ekonomi politikaları geliştirirken, ülke dışında da denge siyaseti gütmeye çalıştı. Kısa iktidarı süresince "Mısır'ın derin devleti" hiçbir zaman Mursi'nin yanında yer almadı. Geçmiş yıllarda yönetimde çok fazla etkinlik kurmuş olan bazı ordu mensuplarını ve zengin elitleri yönetimden uzaklaştıran Mursi, böylece bu kesimleri de karşısına almış oldu. Üstelik Mursi'nin seçimle iş başına gelmesi ve İhvan'ın demokrasi yanlısı söylemleri, her biri dikta ile yönetilen bölge ülkeleri açısından da bir tehdit unsuru olarak algılandı. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi bazı Körfez ülkeleri Mursi'nin devrilmesi için Mısır'daki Mursi karşıtı farklı kesimlere fon sağladı. Netice itibarıyla 2013'te Mısır'da yeni bir askerî darbe gerçekleşti. Darbe sonrası dönemde Sisi, farklı ülkelere milyarlarca dolar ekonomik yardım ve siyasal destek almasına rağmen ülkeyi olumlu bir rotaya sokamadı. Mısır'da son zamanlarda özellikle

ekonomik gerekçelerle halktaki huzursuzluk artmaya devam ediyor.

Bu raporda Mısır'ın Arap Baharı sürecinde yaşadığı kaotik dönem;

iç politika, dış politika ve ekonomi bağlamında değerlendirilerek ülkede nelerin değiştiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İÇ POLİTİKA

Uluslararası konjunktürdeki demokrasi, insan hakları söylemleri ve toplumsal dinamiklerin etkisiyle Mısır'da Mübarek muhalifleri ilk olarak 2005 yılında Kifaye Hareketi'nde birleşerek halkın taleplerini dile getirmeye başlamıştı. 2010 yılına gelindiğinde ise artık muhalif gruplar arasında daha geniş katılımlı bir birliktelik sağlanmış, Mübarek'in otoritesi açıkça sorgulanır hale gelmişti. Tunus'ta sokak gösterileriyle başlayan ve adına "Arap Baharı" denilen değişim süreci Mısır'a sıçradığında Mübarek'in halkı bastırmak adına uyguladığı otoriter politikalar tam tersi bir etki oluşturarak Mübarek karşıtı gösterilerin büyümesine sebep olmuştu. 2010 yılında ciddi baskılara rağmen tüm muhalif grupların otoriter rejim karşısındaki birlikteliği, halkın devrim talebiyle sokaklara çıkmasına giden sürecin en önemli dinamiklerden biri oldu.

İlk olarak 6 Nisan Hareketi adıyla bilinen sivil yapılanmanın insanları sokaklara çağırmasının ardından çok kısa bir sürede farklı gruplar sürece dâhil oldu ve ideolojik sembollerden özellikle uzak durularak sadece özgürlük talepleri dile getirildi. 25 Ocak 2011'de başlayan devrim süreci, 11 Şubat 2011'de Hüsnü Mübarek'in istifası ardından başarıyla tamamlandı. Ülkede 1952'den itibaren devam etmekte olan asker kökenli yönetim geleneği böylece son bulmuş oldu. Devrim sürecinde halkın yanında duran ordu, 13 Şubat'ta, Yüksek Askerî Konsey ismiyle -daha sonra yönetimi sivil siyasete bırakacağını sözünü

vererek- iktidara geldiğini açıkladı. Bu tarihten 26 Haziran 2012'de Muhammed Mursi'nin demokratik bir seçimle cumhurbaşkanı olduğu zamana kadar, ülkede sıcak bir ortam varlığını sürdürdü. Bu dönemde Askerî Konsey'den talep edilen; Mübarek dönemi yöneticilerinin görevden alınması, özgürlüklerin artırılmasına dair anayasal düzenlemeler yapılması gibi beklentilerin karşılanmaması, meydanlardaki protestoların sürmesine ve ölümlerin devam etmesine sebep oldu.

Mısır'da ordu, geçmişten bu yana, devletin bir organı olmaktan çok daha fazlasını ifade etmiştir. Devlet yönetiminde üst düzey idarecilerin tamamına yakınının asker kökenli olması da devlet elitleriyle ordunun iç içe bir yapıya sahip olmasına yol açmıştır. Bütün bunların yanı sıra ordu, ülkedeki ekonomik gücün önemli bir kısmını da elinde bulunduruyordu. Öyle ki devrim sürecinde -sistemin ordunun kendi iştiraklerine evvelden beri izin vermesi sebebiyle- 20 civarında büyük fabrikanın işletmesi de ordunun elindeydi. Bu işletmeler yıllık 250-300 milyon dolar ihracat yapıyordu.¹ Bu sebeple geçiş sürecinde Yüksek Askerî Konsey'in yönetimi sivillere devretmeyi geciktirmesi, halkta ciddi endişeye yol açmıştı. Bir anlamda ordu, yönetimi bırakmamakta ayak diriyordu.

Neticede ülkede ilk defa adaletli bir seçim yapıldı ve muhalefetten aldığı destekle birlikte Müslüman Kardeşler'in (İhvan-ı Müslümin) adayı Muhammed Mursi ülkenin yeni

Darbeden hemen sonra Müslüman Kardeşler üyesi 50.000'den fazla öğretmen görevden alınarak yerlerine yıllardır hükümetin kontrolünde olan Ezher Üniversitesi mezunu imamlar getirildi.

cumhurbaşkanı seçildi. Yıllarca baskıcı bir rejime maruz kalmış halk, devrimle yakalanan başarıyı yeni liderin politikalarıyla devam ettirmek istiyordu.

Mursi seçimle iş başına geldiğinde elinde henüz vesayet rejiminin ortadan kalkmadığı, ordunun gücünü koruduğu, çok ciddi bir ekonomik krizin ve toplumsal birçok olumsuzluğun devam ettiği bir Mısır vardı. Çözümü vakit alacak bu problemler için harekete geçen Mursi'ye, kalıcı çözüme ulaşacak kadar hükümette kalma fırsatı dahi verilmeden, 3 Temmuz 2013'te yapılan askerî darbe ile görevinden el çektirildi.

Mursi, başlarda Mübarek yanlılarına karşı dik duruşu, ordunun devlette yapılanmasına karşı önlemler alması, dış politikada farklı kimliklere sahip aktörlerle diyaloga girmesiyle olumlu politikalar geliştirmiş olsa da ekonomik krize çare bulacağı, Mısır'ı 100 günde düzlüğe çıkaracağı gibi vaatlerini yerine getirememiş olması sebebiyle halkın tepkisini çekmeye

başlamıştı.² Bu tepkiler Muhammed Mursi'nin anayasal değişiklikler kapsamında 22 Kasım 2012'de yayımladığı kararnameden sonra doruk noktasına çıktı. Muhalifler, özellikle "Cumhurbaşkanının kararları bağlayıcıdır, hiçbir yargı organı tarafından askıya alınamaz ya da iptal edilemez" şeklindeki 2. Madde'nin Mursi'yi diktatörleştireceğini iddia ediyorlardı. Bu kararname, bu kez sadece Mübarek yanlılarının değil aynı zamanda Şubat Devrimi aktörlerinden birçoğunun da Mursi'ye karşı birlikte hareket etmesine yol açtı³ ve bu birliktelikten Temerrüd Hareketi doğdu. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Mursi'yi destekleyen bu muhalif gruplardan bir kısmı, Mursi'nin önemli kadroların tamamına İhvan'dan birilerini getirdiğini ve ülkenin İslami bir yönetime doğru götürüldüğünü iddia ederken bazı radikal İslami cemaatler de Mursi'yi fazla "yumuşak" davranmakla suçuyorlardı. Dönemin Genelkurmay Başkanı Abdulfettah es-Sisi, ilk etapta muhalif kesimlerin

desteğini alarak hükümete ulti-
matum verdi; iki gün sonra da 3 Temmuz
2013'te darbeyle yönetime el koydu.

Seçilmiş bir yönetici kadroyu dev-
re dışı bırakarak yönetimi ele geçir-
mek başlı başına meşruiyetin sor-
gulanması için yeterli sebepken, bir
de sivil halka uygulanan aşırı şiddet,
daha önce orduya destek olan grup-
ların ordunun karşısında yer alma-
sına sebep oldu. Bu ise yeni yöneti-
min meşruiyet arayışlarını ülke dışı
güçlere taşımasına yol açtı.

3 Temmuz 2013'ten günümüze
değin Sisi yönetiminin ülke içi poli-
tikaları, halkta tabanı olan gruplara
-özellikle de İhvan-ı Müslimin, 6 Nisan
Hareketi, Sosyalist Devrimciler- kar-
şı geliştirilen baskıcı politikalar üze-
rine kurulmuştu. Tabii siyasi partiler
ve cemaatler dışında da dinî kurum-
lara, medyaya, toplumun önde ge-
len figürlerinden darbe karşıtlarına
da benzer bir baskı söz konusuydu.

Vakıflar Bakanlığı'nın düzenlemele-
riyle dinî kurumlar ve camiler kont-
rol altına alınmaya çalışıldı. Darbeden

hemen sonra Müslüman Kardeşler
üyesi 50.000'den fazla öğretmen
görevden alınarak yerlerine yıllardır
hükümetin kontrolünde olan Ezher
Üniversitesi mezunu imamlar getiril-
di. Mahalle aralarında kurulu "zaviye"
isimli mescitlerin kullanılması yasak-
landı. Ramazan ayında hangi camiler-
de teravih namazı kılınabileceği ve
itikâfa girilebileceği de yine devlet ta-
rafından belirleniyordu. Ramazan ayı-
na yakın hükümet bu listeleri açıklıyo-
du. 2015 yılı Haziran ayında Vakıflar
Bakanlığı Müslüman Kardeşler kuru-
cusu Hasan el-Benna'nın, cemaatin
en etkili fikir adamlarından Seyyid
Kutub'un ve Dünya Müslüman Âlimler
Birliği Başkanı Yusuf el-Karadavi'nin
kitaplarının cami kütüphanelerinde
bulundurulması yasakladı.

Sisi'nin baskıcı politikalarından
medya da nasibini aldı. Televizyon
yayıncılığını ve sosyal medya pay-
laşımını istihbarat birimleri tarafın-
dan kontrol edilmeye başlandı. Yazılı
medyadaki darbe karşıtı söylemler-
i de Sansür Komitesi takip etmeye

başladı. Kimi zaman gazetelere, gazete sendikalarına, televizyonlara baskınlar yapılıyor; bazı gazeteciler tutuklanıyordu. Bu gazeteciler arasında yabancı medya mensubu olanlar da vardı. Uluslararası kuruluşlar ve bazı ülkeler bu duruma tepki gösterse de herhangi bir yaptırımda bulunulmadı. Ayrıca sosyal medya hesaplarından Sisi karşıtı paylaşım yapan birçok kişi tutuklanarak uzun

süre cezaevinde tutuldu.⁴ Mısır'da darbe sonrasında medyanın vizyonu; darbenin meşrulaştırılması adına araç olarak kullanılmaktan öteye gidemedi. Ülkenin önemli televizyoncularından Ahmed Musa canlı yayında şöyle söylüyordu: "Mısır ordusu bana ne söylememi emrederse size onu söylerim. Zaten neyin ne zaman söylenmesi gerektiğine de ordu karar vermelidir."⁵

MUHALİFLERE YÖNELİK HUKUKSUZ UYGULAMALAR

❖ Darbe sonrası Mısır'da farklı gruplar Sisi yönetiminin baskılarına maruz kalmış olsa da bilhassa Müslüman Kardeşler cemaati üyeleri yahut destekçileri ülkede birçok alanda aktif olduklarından, cemaate yönelik yaptırımlar konusunun ayrı bir başlık altında incelenmesi gerekmektedir.

Abdulfettah es-Sisi'nin yönetime el konulduğunu açıklamasının ardından, İhvan-ı Müslimin mensupları durumu kabul etmeyerek sokaklara çıktılar ve protestolara başladılar. Özellikle tepkilerin sembolü haline gelen Rabiätü'l

Adeviyye Meydanı'nda⁶ toplanan siviller başta olmak üzere, ülke genelinde güvenlik güçlerinin müdahalesi sırasında binlerce kişi hayatını kaybetti. İhvan-ı Müslimin taraftarlarının halk tabanındaki protestoları sürerken Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi de dâhil olmak üzere topluluğun yönetici kademelerinden birçok kişi ve halktan insanlar gözaltına alındı. Darbenin ardından kurulan geçici yönetim, 25 Aralık 2013'te İhvan-ı Müslimin'i terör örgütü ilan ederek hukuksuz yaptırımlarına meşruluk kazandırmak istedi.

Darbe sonrasında gerçekleşen dava süreçlerinde, suç atfedilen her kişinin yargılama öncesinde sahip olduğu haklar; tutuklu şahsın kendisiyle ilgili bilgileri inceleme, duruşma öncesinde avukattan yardım alma, dış dünyayla iletişim kurma, tutuklanmanın hukuka uygunluğu konusunda itiraz etme hakkı gibi birçok temel hak göz ardı edildi. Tutuklanarak hapis hanelere götürülen insanlar neden tutuklandıklarını dahi bilmiyor, bilseler de kendilerini bir avukat aracılığıyla veya bizzat savunamıyordu.

Tutuklananlar; yasalara uygun olarak kurulmuş yetkili, bağımsız ve dürüst bir mahkemede yargılanma, sanığın masum olduğunun varsayılması, suçu zorla itiraf ettirmeme, uluslararası standartlar hiçe sayılarak alınan delillere itibar edilmemesi, ceza kanunlarının geriye dönük uygulanmaması veya suçlunun aynı suçtan iki defa yargılanmaması gibi temel haklardan da mahrum ediliyordu.

Mısır'da 2014 yılında çıkarılan 136 numaralı kararla sivillerin askerî mahkemelerde yargılanmasının önü açıldı. Askerî yargılamalarda, siyasi yargılamalara göre daha adaletsiz ve muhalif siyasi örgütleri engellemek adına daha baskıcı politikalar izlenmekte ve bu mahkemelerde kolaylıkla idam kararları verilebilmektedir. Bu bağlamda 2016 yılının ilk yarısında iki ayrı davada toplam 15 kişi hakkında idam kararı verildi. Çıkarılan 136 numaralı karar sonrasında, başsavcılık çok sayıda davayı askerî mahkemelere gönderdi ve bugüne kadar buralarda davası görülen kişi sayısı 7.400'ü aştı. 4 Temmuz 2016'da Uluslararası Af Örgütü, "Acil Eylem" adı altında yayımladığı bildiriyle Mısır Savunma Bakanı'ndan 174 numaralı askerî davada çıkarılan hükümlerin uygulanmasının durdurulmasını ve sanıkların sivil mahkeme önünde yeniden yargılanmasını istedi.

Yukarıda bahsi geçen insan haklarına aykırı uygulamalar 2014 Mısır Anayasası'nın 96 ve 97. maddelerine, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 7 ve 10. maddelerine, Sivil ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 14. Maddesi'ne aykırıdır.⁷

Resmî rakamlara göre darbeden bu yana Mısır'da hayatını kaybedenlerin sayısı 2.982'dir. Bu rakamın daha fazla olduğu tahmin edilse de ölümü kesin olarak tespit edilebilmiş olanların sayısı bu şekildedir.

Darbeye kadarki Mısır tarihinde toplam 30 hapisane açılmışken darbe sonrası dönemde tutuklu sayısı o denli arttı ki, son üç yılda ülkede 12 yeni hapisane açıldı. Genellikle ihvan liderlerinin tutulduğu ve halk

Darbeden sonra haber alınamayan ve literatüre "zorla kaybettirilenler" olarak geçen kişi sayısı 2.811'dir. Bunlardan 36'sının akıbetiyle alakalı herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Hayatını kaybedenlerin yıllara göre dağılımı

- 2013 yılında 16 olayda 2.466 kişi
- 2014 yılında 5 olayda 224 kişi
- 2015 yılında 6 olayda 210 kişi
- 2016 yılında 82 kişi⁸

Hayatını kaybedenlerin ölüm şekline göre dağılımı

- Protestolar esnasında, sokaklarda 2.581 kişi
- İşkence esnasında 91 kişi
- Sağlıksız ve yetersiz hapisane koşulları sebebiyle 180 kişi
- Üniversitelerdeki protestolar esnasında 17 kişi
- Ev hapsi sırasında 106 kişi
- İdam yoluyla 7 kişi⁹

Ülke içi politikalarını baskı üzerine kurgulayan Sisi rejimi, ülkedeki hemen her muhalif grubun faaliyetini engelleyerek 2011 Devrimi'nin devamının gelmesini önlemeyi amaçlıyor.

arasında “Akrep” adıyla bilinen hapis-hane ise bunlardan sadece biri. Burada Mübarek döneminden bu yana, sekiz yıldır kalan ve kimseyle görüştürülmeyen mahkûmlar bulunuyor. Birçok hücrenin yer aldığı hapishanede 12-15 kişilik koşullarda 42 kişi bir arada tutuluyor. Burada kalan mahkûmlar ya aileleriyle hiç görüştürülmüyor ya da bir dakika gibi çok kısa süreli görüştürülüyor. Son derece elverişsiz şartlardaki hapishanelerde ne yemek ne temizlik ne de yeterli sağlık hizmeti bulunuyor.

Ayrıca hapishanelerde farklı oranlarda işkence görünenlerin sayısının da 3.000 olduğu bildiriliyor.

Tecavüz edilen kişi sayısının 79 olduğu ve bunların birçoğunun serbest kaldıktan sonra psikolojik tedavi görmek zorunda kaldığı belirtiliyor. Bir protestoya katıldığı gerekçesiyle tutuklanan kız kardeşinin cezaevinde bulunduğu süre boyunca ailesiyle görüştürülmediği ve çıktığında da kardeşinin Merkez Güvenlik Kampı'nda toplu tecavüze uğradığını öğrendiklerini anlatan bir İhvan mensubu, hapishane yönetiminin tehditleri sebebiyle kardeşinin olayın sorumlularını şikâyet etmekten çekindiğini anlatıyor.¹⁰ Onlarca taciz, tecavüz vakasından sadece biri olan bu olay dışında işkence gören veya tecavüze uğrayan ancak tehditlere kulak asmayıp sorumlulardan

şikâyetçi olmak isteyenlerin girişimleri ise ne yazık ki sonuçsuz kalıyor. Yerel makamlarca şikâyetleri dikkate alınmayan bu kişiler uluslararası mahkemelere de müracaat edemiyorlar. Zira uluslararası mahkemelere başvurmanın şartı, önce vatan-daşı olunan ülkede şikâyetle bulunmak. Mağdurlar İçişleri Bakanlığı'na verdikleri dilekçelerden herhangi bir netice alamıyorlar.

2013 yılında tutuklanan kişilerin %20'si İhvan-ı Müslimin mensubu, %80'i ise darbe karşıtı olan farklı gruplardan kişilerdi. Aralık 2013'te çıkarılan bir kanuna göre, devlet karşıtı söylemlerle sokaklara çıkan herkes artık sorgusuzca tutuklanabilmektedir. Bu kanunun çıkmasından sonra 16.000 kişi tutuklandı ve 37.000 dava açıldı. Darbeden bu yana 18 yaş altında 3.000 kişinin tutuklandığı, süreç içerisinde bunların bir kısmının salıverildiği fakat hâlihazırda hapishanelerde 400 çocuğun olduğu bildiriliyor.

Darbeden sonra haber alınamayan ve literatüre “zorla kaybettirilenler” olarak geçen kişi sayısı 2.811'dir. Bunlardan 36'sının akıbetiyle alakalı herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Darbeden bu yana görülen 44 farklı davada 793 kişi hakkında idam kararı verildi ve bu kararlardan yedisi uygulandı. İdam hükmü uygulanan kişilerden biri hakkında karar verildiğinde henüz 18 yaşından küçüktü ve idam edildiğinde 18 yaşına yeni girmişti. İdam kararı verilen 272 kişi hakkındaki hüküm de kesinleşti. Bu hükmün uygulanması için bu kişiler hakkında devam eden diğer davaların sonuçlanması bekleniyor. Mahkemeye kırmızı idam elbisesiyle çıkarılan bu 272 kişiden 10'unun davası iki askerî mahkemede görüldüğü için durumları oldukça kritik. Bu kişilerle ilgili idam hükmünün her an gerçekleştirilebileceğinden endişe ediliyor.¹¹

Muhammed Mursi hakkında açılmış yedi dava bulunuyor. Bunlardan dördü hakkında hüküm verildi:

İttihadiyye Olayları: Hüküm 20 yıl. İttihadiyye Sarayı önünde öldürülen 10 kişinin ölümünden sorumlu tutulduğu dava. Daha sonra burada hayatını kaybedenlerin tamamının İhvan-ı Müslimin mensubu olduğu ortaya çıktı.

Vadi'n-Natrun Hapishanesi Olayı: Hüküm idam. 25 Ocak Devrimi esnasında hapishanede olan Mursi'nin devrimciler tarafından kapıların açılmasıyla dışarı çıkmakla ve diğerlerini de şiddete teşvik etmekle suçlandığı dava.¹²

Katar Adına Casusluk: Hüküm 40 yıl. Mısır'ın millî güvenliğini ilgilendiren belgeleri Katar'a sızdırdığı iddia edilen dava.

Hamas Adına Casusluk: Hüküm 25 yıl. Devletin çıkarlarına zarar vermek amacıyla Hamas, Lübnan'daki Hizbullah örgütü ve İran Devrim Muhafızları'yla suç amaçlı iş birliği ve casusluk yapmakla itham edildiği dava.¹³

Müslüman Kardeşler, kurulduğu 1928 yılından itibaren sadece dinî meselelere eğilmemiş, toplumu ilgilendiren birçok alanda etkin çalışmalar ortaya koymuştur. Bugün topluluğa veya bağlılarına ait birçok sağlık kurumu, okul ve şirket bulunmaktadır. Darbe yönetiminin bir başka baskı ayağı da bu kurumlara yönelik gerçekleşmektedir. Kahire Mahkemesi'nin 23 Eylül 2013 tarihinde aldığı karara göre, "İhvan'ın ve bağlı tüm oluşumların faaliyetlerinin yasaklanması, teşkilatın kapatılması, taşınır ve taşınmaz tüm mal varlığına el konulması ve İhvan'a ait el konulan bu mallarının takibinin yapılması için bir komite kurulması" kararı alınmıştır. Ocak 2014'te İzzet Hamis başkanlığında kurulan komite, alınan bu kararların uygulayıcısı olmuştur.

Bu kapsamda 2015 yılı Ocak ayında İhvan-ı Müslimin üyesi 901 kişinin ve harekete ait 1.096 derneğin

Askerî Darbeden Sonra Mahkûm Edilen Birinin Gördüğü İşkenceleri Çizdiği Resim

mal varlığına, kapatılan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin 522 ofisine, 360 aracına, 54 taşınmazına el konulmasına karar verildi.¹⁴ 2015 yılı Ağustos ayında, Hamis'in yaptığı açıklamalara göre, 1.345 İhvan mensubunun mal varlığına el konuldu; el konulanlar arasında bulunan 103 okulun yönetimi Eğitim ve Öğretim Bakanlığı'na bırakıldı. Ayrıca 50 hastaneye, yüzlerce şirkete ve sivil toplum kuruluşlarına da el konuldu.¹⁵ 2 Ocak 2016'da 14 kuruluşa,¹⁶ 29 Mayıs 2016'da da İhvan üyesi 65 kişinin mal varlığına el konulduğu duyuruldu.¹⁷

Ülke içi politikalarını baskı üzerine kurgulayan Sisi rejimi, ülkedeki hemen her muhalif grubun faaliyetini

engelleyerek 2011 Devrimi'nin devamının gelmesini önlemeyi amaçlıyor. Halk arasında en geniş oranda karşılık bulan İhvan-ı Müslimin'in içinde bulunduğu durum ve diğer gelişmeler, Mısır için yeni bir devrimin yakın bir ihtimal olmadığını gösteriyor.

Geçen üç yıl içinde darbe yönetiminin mevcut hukuk normlarından tamamen

uzak ve toplum dinamiklerinden bağımsız uygulamaları; Mısır'a ekonomik krizin derinleşmesi, toplumdaki huzursuzluğun artması ve dışa bağımlı bir ülke haline gelmesi dışında bir şey getirmedir. Ancak Sisi'nin başarısız yönetimine rağmen hükümetinin nasıl hâlâ ayakta kalabildiğini anlamak için, dış politikayı iyi okumak gerekiyor.

DIŞ POLİTİKA

❖ Mısır, yüzlerce yıldır bölge politikalarında etkin rol alma kabiliyetinde bir aktör olagelmıştır. Özellikle coğrafi olarak farklı kimliklerin kesişim noktasında bulunması, sadece Arap dünyasında değil tüm uluslararası sistemde Mısır'ın merkezî roller oynamasında etkili olmuştur. Afrika'nın dünyaya açılan kapısı, Arap ülkeleri arasında yıllardan beri süregelen lider olma potansiyeli ve Akdeniz'e olan yakınlığıyla üçlü kesişim noktasında bulunan coğrafyası, Mısır'ı her zaman çoklu politika üretmek

mecburiyetinde bırakmıştır. Fakat Mısır'da iktidarda olan hiçbir yönetici dengeyi tam olarak sağlayamamış, bu da Mısır'ın mevcut potansiyelinin ortaya çıkmasına engel olmuştur. 1952-1970 yılları arasında, Nasır politikaları bölgede Arap milliyetçiliğinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Nasır, bölge dışında da Sovyet yanlısı bir politika izleyerek Batı'ya karşı sert bir tutum sergilemiştir. Nasır'ın Arapların lideri olarak görüldüğü bu dönem, 1967 Arap-İsrail Savaşı'yla son bulmuştur. 1970-1981 yılları arasında

görev yapan Cumhurbaşkanı Enver Sedat ise Nasır'ın aksine Batı karşısında daha ılımlı bir politika izlemiştir. Bu durum ilk etapta olumlu karşılanırken Sedat'ın İsrail'le anlaşma imzalaması Mısır'ın Arap dünyasından dışlanmasına yol açmıştır. Öyle ki, Mısır bu sebeple İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Arap Ligi'nden çıkarılmıştır. Ülke dışında ABD-İsrail yanlısı bir politika izleyen Sedat'ın 1981 yılında öldürülmesinden sonra 1981-2011 yılları arasında yönetimde olan Hüsnü Mübarek, ilk yıllarda dengeli bir politika izlemeye çalışmıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından bölgede oluşan lider açığı fırsat olarak değerlendirilmek isteyen Mübarek, bölgede liderliği meşrulaştıran en önemli mesele olan Filistin sorununda arabuluculuk çabasına girişmiş fakat başarılı olamamıştır.

Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'ndan aldığı borçlar ve ABD'nin sürekli maddi desteği, Mübarek'in ABD ve Batı yanlısı politikalar izlemesinde etkili olmuştur;

öyle ki bölgede Batı'nın "ajanı"¹⁸ olarak tanımlanmaya başlanmıştır.

Cumhuriyetin ilanından (1952) 2011 Devrimi'ne kadar Mısır'daki yöneticilerin yukarıda bahsedilen çoklu kimlik potansiyelini politikalara dengeli bir şekilde uygulayamaması, ülkeyi devamlılığı olmayan politikalara ve sonuçta başarısızlığa sürüklemiştir. Öte yandan halkta karşılık bulmayan bu dış politika adımları, içeride de huzursuzluklara sebep olmuştur.

2011 Devrimi'yle adeta yeni bir sayfa açan Mısır, her ne olursa olsun tamamıyla kaybetmediği stratejik konumu sebebiyle küresel ölçekte önemini yeniden hissettirmiştir. Arap Baharı sürecinde yaşanan Mısır Devrimi, bölgede ve küresel ölçekte dikkatle takip edilen devrimlerden biri olmuştur. Zira Mısır'da yaşanan devrimin tüm bölgeyi ve hatta küresel politikaları etkileyeceğine kesin gözüyle bakılmıştır.

Devrimin ardından geçiş hükümetinin Dışişleri Bakanı Nabil el-Arabi; öncelikle acil işler listesindeki konuları

ele alarak Afrika ile ilgili çalışmalarda bulunmuş, Hamas ve el-Fetih arasında uzlaşma yolları aramış, Körfez ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmış ve Mısır'ın geçmişinde çok da önemli görülmemeyen bir şekilde İran'la yakınlaşmanın adımlarını atmıştır. Çok yönlü olarak sürdürülen bu politikaların ardından el-Arabi, Arap Ligi Genel Sekreterliği görevi sebebiyle Dışişleri Bakanlığı'nı bırakınca yerine gelen Muhammed Kamal Amr halefi kadar etkin bir siyaset izleyememiştir.

Muhammed Mursi cumhurbaşkanı olarak seçildiğinde ülke dışı politikaları da en az ülke içinde uygulayacağı politikalar kadar merak ediliyordu. İlk ziyaretlerini Suudi Arabistan, Etiyopya, Çin, İran gibi ülkelere gerçekleştiren Mursi, bu ziyaretlerle çok yönlü ve ülke yapısına uyan üç kimlikli bir yol izleyeceğinin sinyallerini vermişti. Afrika Birliği ve Bağlantısızlar Hareketi toplantılarına katılımı da medyada geniş yer bulmuştu.¹⁹ Bu ziyaretler

ayrıca, Mısır'ın bölgede yeniden kabul görme, etkin olma arzusunun da bir sonucuydu. Mursi, dış politikada atılacak adımlarla ilgili olumlu sinyaller vermekteydi ki, iktidar süresinin kısalığı ve ülkede gerçekleşen askerî darbe, olayların seyrini tamamıyla değiştirdi.

Askerî darbe ilk andan itibaren ülke içindeki bir kesimden ve ülke dışından ciddi destek buldu. Fakat bir süre sonra insan haklarını yok sayan uygulamalar ve binlerce sivilin ölümü, başlangıçta askerî rejime destek veren kesimlerin de tepkisine yol açtı ve ülke içindeki meşruluğunu kaybeden askerî rejim, göstermelik yapılan seçimlerin ardından, meşruluğunu ülke dışında arama yoluna gitti. Darbe sürecinin başından itibaren destek gördüğü Suudi Arabistan, BAE gibi ülkelerin Mısır'daki askerî rejime desteği devam ederken; ABD'nin olaya temkinli yaklaşması Sisi'yi Rusya'yla iletişime geçmeye zorladı.

ABD VE AVRUPA İLE İLİŞKİLER

➤ ABD Ortadoğu'daki mevcut enerji kaynakları, stratejik konumu, yoğun nüfusu ve İsrail'in güvenliği gibi sebeplerle Mısır'la her dönem farklı politikalar geliştirmiş ve bu ülkeyi devamlı olarak gündeminde tutmuştur.

Enver Sedat'ın 1970'lerdeki ABD politikalarına dair mirasını Mübarek 1980'li ve 1990'lı yıllarda aynı minvalde devam ettirdi ve iktidarda kaldığı süre boyunca Batı yanlısı bir politika izledi. Zaman zaman Rusya'yla diyalog kurma teşebbüsleri olsa da Sovyetler'in dağılması ve Rusya'nın Ortadoğu'da çok etkin bir rol oynamaması sebebiyle yönünü tamamen ABD'ye çevirdi. 1991 Körfez Savaşı'nda fiilî olarak ABD'nin yanında yer alan Mısır, bu yolla sonraki süreçte aldığı maddi desteğin

artmasını sağladı. Ardından 1991 yılında IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar Mısır'ın ekonomisine katkı sağlıyor gibi görünse de yardımların artması, Mısır'ın karar alma mekanizmalarının özgürlüğüne dair soru işaretlerini beraberinde getirdi. Neticede, bölge açısından Mısır, adeta ABD'nin Ortadoğu'daki temsilcisi olarak görülmeye başlandı.

Mısır, benzer sebeplerle en az ABD kadar Avrupa Birliği (AB) için de önemli bir ülkedir. AB ülkeleri ile Mısır arasında yıllarca ekonomi ve enerji alanlarında birçok anlaşma imzalanmıştır. 1995 yılından bu yana AB'den 100-150 milyon avro civarında yardım alan Mısır, bu yardımın karşılığı olarak da insan hakları ve hukuk normlarına uyma sözü vermiştir.

2001 yılı sonrasında insan haklarına aykırı uygulamaları sebebiyle zaman zaman Mısır-AB ilişkilerinde gerilim yaşanmıştır. Burada belirtilmesi gereken ilginç bir nokta da AB'nin Eymen Nur ve Saadettin İbrahim'in tutuklanmasına karşı gösterdiği sert tepkiyi, 2005 yılı seçimlerinin ardından Müslüman Kardeşler'e yönelik gerçekleştirilen tutuklamalara karşı göstermemiş olmasıdır. AB Müslüman Kardeşler üyelerine yönelik girişilen tutuklamalara dair herhangi bir rahatsızlık ifade etmemiş ve olaylara kayıtsız kalmıştır.

2011 Devrimi'ne giden süreç ise ABD ve AB açısından çelişkili ve net olmayan söylemlerle geçen bir dönem olmuştur. Her fırsatta demokrasi ve insan haklarına vurgu yapan malum aktörlerin, yıllardır otoriter bir rejimle yönetilen halkların özgürlük arayışıyla sokaklara çıkmasına koşulsuz destek vermesi beklenirken Mısır'daki halk hareketi

ilk etapta tereddütle karşılanmış ve temkinli açıklamalarda bulunulmuştur. Mübarek'in görevi bıraktığını resmen ilan etmesine kadar ABD ve AB konuyla ilgili kesin bir açıklama yapmazken, Mübarek'in görevi bırakmasının resmîlik kazanmasından itibaren demokrasiye vurgu yapan söylemler yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır.

Geçiş döneminin ardından 30 Haziran 2012'de Mursi'nin cumhurbaşkanı seçilmesi, bölgesel ve küresel ölçekte dengeleri değiştirebilecek bir mesele olarak algılandı. Mursi, henüz politikalarını hayata geçirmeye başlamadan evvel İsrail bu durumu tehdit olarak algılamaya başlamıştı bile. Zira Müslüman Kardeşler'in özellikle Filistin meselesindeki tutumunun önceki yönetimlerle benzer olmayacağı tahmin ediliyordu. Ayrıca Mursi'nin ilk ziyaretlerini Suudi Arabistan, Çin, Etiyopya gibi ülkelere yapması ABD endeksli değil, çok

ABD Ortadoğu'daki mevcut enerji kaynakları, stratejik konumu, yoğun nüfusu ve İsrail'in güvenliği gibi sebeplerle Mısır'la her dönem farklı politikalar geliştirmiş ve bu ülkeyi devamlı olarak gündeminde tutmuştur.

Mısır'daki yatırımlarının zarar görmemesi için askerî rejimin hukuksuz uygulamalarıyla ilgili hiçbir eleştiride bulunmayan İngiltere, Sisi'yi Londra'da misafir ederek konuyla alakalı tutumunu açıkça ortaya koymuştur.

yönlü bir politika izleyeceğinin de göstergesiydi. İsrail'e yönelik tehdit olasılığı ve bölgede güçlü bir aktör olma ihtimali gibi sebepler, ABD'nin Mursi Mısır'ına yönelik tavrının çekimser kalmasına sebep oldu.

Ancak Mursi, beklenilenin aksine, Batı ve ABD ile rasyonel ve karşılıklı çıkarlara dayalı bir ilişki geliştirmenin yollarını aradı ve Mısır'ın ilişkilerde pasif değil aktif duruş sergileyeceğine dair işaretler verdi. Mursi kısa cumhurbaşkanlığı sürecinde BM Genel Kurulu için ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirdi, Brüksel'de AB yetkilileri ile görüştü, İtalya ve Almanya ziyaretlerinde bulundu.²⁰

Mursi'ye oldukça temkinli yaklaşan ABD ve diğer Batı ülkeleri, 2013 yılında yaşanan askerî darbe karşısında tarafsız oldukları izlenimini vermeye çalışsalar da askerî rejimin yanında yer aldıklarını gösteren bir tutum izlemekten de geri durmadılar. Barack Obama

darbe sonrasında yaptığı açıklamada, Birleşik Devletler'in Mısır'da doruğa çıkan krizde taraf tutmayacağını açıkladı.²¹ Sonraki süreçte ise Mısır'daki yeni durum için "darbe" tanımlamasını yapmaktan özellikle kaçınan ABD, kısa bir süre Mısır'a sağladığı parasal fonu kısıtlasa da daha sonra 1,3 milyar dolarlık fon akışını aynı şekilde devam ettirdi; hatta 2015 ve 2016 yıllarında askerî yardımlarda artış yaşandı. Darbeden sonra ABD tarafından Mısır'a üst düzey gerçekleştirilen resmî ziyaretler, içeride meşruiyet sağlayamamış darbe rejimine uluslararası arenada suni bir meşruiyet kazandırdı. 2013 Kasım'ında gerçekleştirdiği Mısır ziyaretinde ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Mısır'ın demokrasi yolunda doğru bir süreçten geçtiğini söyleyerek izlenen yol haritasını "mükemmel" olarak değerlendirdi.

İngiltere de askerî darbe sonrasında Mısır'da yaşananları "darbe"

olarak nitelendirmekten kaçınmış ve David Cameron demokratik olmayan bir şekilde yönetime gelen askerî rejimin hüküm sürdüğü Mısır için, “Bu noktadan sonra Mısır’da olması gereken, demokratikleşme yolunda adımların atılmasıdır” şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Mısır’daki yatırımlarının zarar görmemesi için askerî rejimin hukuksuz uygulamalarıyla ilgili hiçbir eleştiride bulunmayan

İngiltere, Sisi’yi başkent Londra’da misafir ederek konuyla alakalı tutumunu açıkça ortaya koymuştur.²²

Fransa, Almanya ve İtalya da darbenin yanında yer almış ve Sisi’yi başkentlerinde misafir etmişlerdir. Ayrıca Mısır ve bahsi geçen devletler arasında yüksek rakamlarda savunma ve askerî teçhizat anlaşmaları (silah, savaş uçakları, denizaltıları) da imzalanmıştır.²³

KÖRFEZ ÜLKELERİYLE İLİŞKİLER

➤ 1928 yılında Hasan el-Benna tarafından kurulan İhvan-ı Müslimin, günümüze değin toplumdaki entelektüel kesimi oluşturmaktaydı ve ekonomi, eğitim, sağlık gibi toplumun kılcal damarlarını teşkil eden alanlarda ciddi bir etkinliğe sahipti. Bu durum öncelikle Mısır özelinde sonra da bölge halkları üzerinde etkili ve yönlendirici olmalarını sağlamıştı.

Müslüman Kardeşler’in eğitimli, sosyal tecrübe sahibi olmalarının yanı sıra, siyasal düzlemdeki duruşları da Vahhabi-Selefi ekolden ayrılmaktaydı. Suudi Arabistan’ın “İslam şeriat”ının ülkede resmî olarak var olması gerektiği söylemi üzerinden bir siyasal vizyon tanımlamasıyla birlikte iktidardaki hanedan üyelerinin uygulamaları, halka “siyasal hak”

tanımlaması yapmamaktadır. Oysa İhvan-ı Müslimin söylemlerinde hususi olarak “şeriat” vurgulaması yapılmazken siyasal vizyon “adalet, özgürlük, demokrasi” gibi ilkeler üzerinden tanımlanarak halkın siyasal hakları tanınmaktaydı. Dolayısıyla bu durum Suudi Arabistan, BAE gibi bazı ülkeler için İhvan-ı Müslimin’i güçlü bir rakip haline getiriyordu.

Hüsnü Mübarek iktidara geldiğinde Mısır’ın Arap ülkeleri nezdindeki itibarı, Camp David Anlaşması sebebiyle sarsılmış durumdaydı. Öyle ki Arap Ligi’nden çıkarılmış ve bölgedeki eski gücünden eser kalmamıştı. Mübarek gerilen ilişkileri dikate alarak inşa ettiği politikalar neticesinde bölge ülkeleriyle ilişkileri geliştirmiş ve o zamanki adı İslam Konferansı Örgütü (1984) olan İİT’ye ve Arap Birliği’ne (1989) tekrar üye olmuştu. Bununla birlikte ABD ile her daim yakın olan Mübarek yönetimi, özellikle Körfez ülkeleriyle bir ortak paydada daha buluşmuştu: Halkın iradesinin yok sayıldığı otoriter rejimler olmaları ve ortak müttefiklerinin varlığı, Arap Birliği ülkeleri ve Mübarek Mısır’ının iyi ilişkiler içinde olmasını sağlamıştı.

Arap Baharı sürecinin başlaması ve özgürlük arayışının birçok ülkede karşılık bulması, adaletle hükmetmeyen bölge yöneticileri açısından tehlike arz ediyordu. Zira hak talepleri domino etkisi oluşturarak baskıcı rejimlerin hâkim olduğu bütün bölge ülkelerine sirayet edebilirdi. Bu sebeple Suudi Arabistan, BAE gibi ülkeler devrimlerin karşısında yer aldı ve yıkılmak istenen otoriter rejimlere destek oldu.

Mısır’da halk sokaklara çıkmaya başladıktan sonra Suudi Arabistan kralı Abdullah, Mübarek’i arayarak göstericileri “Mısır’ı istikrarsızlığa sürüklemek isteyen casuslar” olarak tasvir etti ve ülkesini seven herkesin Mısır hükümetinin yanında yer aldığını belirtti. Filistin Otoritesi Devlet Başkanı Mahmut Abbas da telefonla arayarak Mübarek’e desteğini sundu. Bir yandan da bazı Arap ülkelerinin Mısır’a ekonomik yardımı devam ediyordu ancak bütün bunlara rağmen devrim başarıya ulaştı.²⁴

Körfez ülkeleri -Umman’ın tarafsız tutumu bir tarafa bırakılırsa- Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt ve Bahreyn Mübarek rejiminin yanında, devrimin karşısında yer alırken

sadece Katar, devrime destek olmuştur. Katar, bölgede İslami gruplara yakınlığıyla bilinmektedir. Özellikle de Müslüman Kardeşler'e yakınlığı politikalarında etkili olmuştur. Müslüman Kardeşler'in fikrîsel yapısına sahip birçok kimse Katar'da önemli görevlere gelmiş ve ülkede pek çok alana nüfuz etmiştir. Suudi Arabistan ve BAE, İhvan'ı terör örgütü ilan ederken Katar, hareketin öncülerinden Yusuf el-Karadavi'ye yıllardır ev sahipliği yapmaktadır. Bununla birlikte Katar, elindeki yumuşak güç unsurlarını da kullanarak devrime destek olmuştur. Bir Katar kanalı olan *Al Jazeera* devrimlerin yanında durarak izlediği yayıncılık politikasıyla kendinden söz ettirmiştir.

Mısır tarihindeki ilk adil cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ciddi bir desteğe sahip olan İhvan-ı Müslimin üyesi Muhammed Mursi, bölgedeki birçok Arap rejimi tarafından rahatsızlıkla karşılandı. Süreçte Suudi Arabistan Mısır'daki selefi gruplara İhvan'a gidecek oyları bölmek üzere siyasete girmeleri noktasında ciddi destek verdi ve ekonomik anlamda da önemli bir para akışı sağladı. Bununla birlikte BAE de cumhurbaşkanlığı

seçimlerinde Mursi'nin rakibi olan ve *fülulun* (Mübarek döneminden kalma rejim unsurları) temsilcisi olarak görülen Ahmed Şefik'e ev sahipliği yaparak Mursi karşıtlığında yerini aldı. Mursi'nin cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Dubai Polis Şefi Dahi Halfan'ın *Twitter* üzerinden yaptığı; "Eğer Körfez'in güvenliğine zarar vermeye kalkarlarsa dizlerine kadar kana bulanacaklar." ve "Talihsiz bir seçim. Bu seçimin sonuçları sıradan fakir insanlar için umut olamayacak." şeklindeki açıklamaları, iki ülke arasında diplomatik krize sebep oldu.²⁵

Muhammed Mursi, dengeli bir siyaset izlemek adına ilk resmî yurt dışı ziyaretini Suudi Arabistan'a yaparken aynı zamanda İran'la da ilişkileri normalleştirmek için çaba sarf etti. Mursi'nin çok yönlü bölge politikalarından belki de en önemlisi iç savaşın devam ettiği Suriye ile ilgili tavrıdır. Mursi, cumhurbaşkanı seçildiği ilk andan itibaren Beşşar Esed rejimiyle alakalı sert söylemlerde bulunmuş ve bu rejimin karşısında yer almanın siyasi değil ahlaki bir vecibe olduğunu belirtmişti. Ancak aralarındaki görüş ayrılığına rağmen Mısır İran'la ilişkilerini oldukça ilerletti ve

Şubat 2013'te Ahmedinejad, "Mısır'ın Suriye krizinin çözümü için önemli bir aktör olduğu ve dörtlü grubun içinde yer alması gerektiği" yönünde bir açıklamada bulundu. Fakat bu durum uzun sürmedi ve Mursi 15 Haziran 2013'te Şam hükümetiyle bütün ilişkileri kestiklerini açıkladı.²⁶

Mursi'nin kısa süren iktidarının askerî darbeyle son bulmasının ardından Sisi'yi ilk tebrik edenlerden biri Suudi Arabistan kralı Abdullah'tı. Kral Abdullah, daha önce Arabistan'da askerî ataşelik yapmış olan Sisi'ye "ülkeyi nereye varacağı belli olmayan bu tünelden çıkardıkları için" teşekkür etti ve sonraki dönemde İhvan'a yönelik adaletsiz uygulamaları "terörle mücadele" olarak değerlendirerek darbecilere desteklerini sundu. Devlet başkanlığına getirilen Adli Mansur'u ilk tebrik eden de yine Kral Abdullah'tı.

Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt'in darbe yönetimine 14 milyar dolarlık yardımı ise, askerî yönetimin Mısır halkı nezdinde meşrulaşmasını sağlamaya yönelik bir çabaydı. Hatta AB'nin Mısır'la ilişkilerini gözden geçireceğini açıklaması üzerine Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı'nın "Arap ve Müslüman ülkeleri zengindir... Mısır'a yardım etmekten çekinmeyiz. Müslüman Kardeşler halkı korkutuyor ve terör estiriyor" şeklindeki açıklaması, yardımların boyutunu ve devam edeceğini gösteriyordu.²⁷

İhvan-ı Müslimin'e yakın politikaları ile bilinen Katar, darbe sonrasında geçici cumhurbaşkanı Adil Mansur'a tebrik mesajı göndermiş, Mısır İçişleri Bakanı'na yapılan intihar saldırısını kınamıştı. Fakat Al Jazeera'nın İhvan yanlısı ve darbe karşıtı söylemleri devam etmişti. Öyle ki bu durum iki ülke arasında bir krize sebep oldu ve Al Jazeera gazetecileri olan Mısırlı Baher Mohamed, Kanadalı Muhammed Fehmi ve Avustralyalı Peter Greste 412 gün Mısır hapishanelerinde tutuldu.²⁸

Katar'ın İhvan politikaları, Mısır'la birlikte bölge ülkeleriyle de sorun yaşamasına sebep oldu. 2014 yılında yapılan Körfez İşbirliği Konseyi toplantısının ardından Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in ortak açıklamasında Katar, bölgedeki ülkelerin güven ve istikrarını bozmakla, 2013 Kasım ayında ki mutabakata uymamakla suçlandı. Açıklamada ayrıca Körfez ülkelerinin güvenlik ve istikrarı için İhvan'a destek verilmemesi gerektiği vurgulanırken, 2 Şubat'ta Katar'ın Abu Dabi'deki büyükelçisine Dünya Müslüman Âlimler Birliği Başkanı Yusuf el-Karadavi'nin İhvan yanlısı açıklamalarından rahatsızlık duydukları iletildi. 5 Mart 2014 tarihinde ise söz konusu üç ülke büyükelçiliklerini Katar'dan çektiklerini duyurdular.²⁹ Bunun üzerine Katar, yedi İhvan üyesinin ülkeden ayrılmasını istedi ve Al Jazeera de Mısır'a yönelik yayın dilini yumuşattı. Fakat Suudi Arabistan ve BAE bunu yeterli görmediler, bunun üzerine Katar, Mısır cumhurbaşkanıyla görüşmek üzere elçi göndermek durumunda kaldı. Böylelikle kriz sonlandı ve üç Körfez ülkesi elçilerini Doha'ya geri gönderdi.

23 Ocak 2015'te Suudi Arabistan kralı Abdullah'ın vefat etmesi ve yerine oğlu Selman'ın geçmesiyle ilişkiler yeni bir boyut kazandı. Sisi'nin Kral Abdullah'ın cenazesine katılması, Kral Selman'ın ise Sisi yanlısı olduğu bilinen bazı kişileri görevden alması ve önceki dönemde Mısır'daki darbeye karşı olduğu için görevinden uzaklaştırılan bazı kişileri görevlerine geri getirmesi gibi gelişmeler, iki ülke arasındaki ilişkilerin Kral Abdullah döneminden çok daha farklı olacağı şeklinde yorumlandı. Mısır ekonomik desteğine muhtaç olduğu Suudi Arabistan'ı, Suudi Arabistan da bölgede artan İran/Şii tehdidinde bir müttefik olan Mısır'ı kaybetmeyi göze alamayacağından ilişkiler

sanıldığı gibi olumsuz ilerlemedi, fakat Kral Abdullah dönemi kadar yakın ilişkilerin geliştirildiği de söylenemez.

Kral Selman'ın Mısır politikasındaki en önemli noktalardan biri de Mısır-Türkiye arasında yürüttüğü "barış

diplomasisi"dir.³⁰ Darbe ve sonrasında adaletsiz tutuklamalar sebebiyle oldukça gerilen Türkiye-Mısır ilişkilerini düzeltme çabaları henüz başarılı olmasa da taraflardan barışa dair söylemler sık sık gündeme gelmektedir.

FİLİSTİN VE İSRAİL İLE İLİŞKİLER

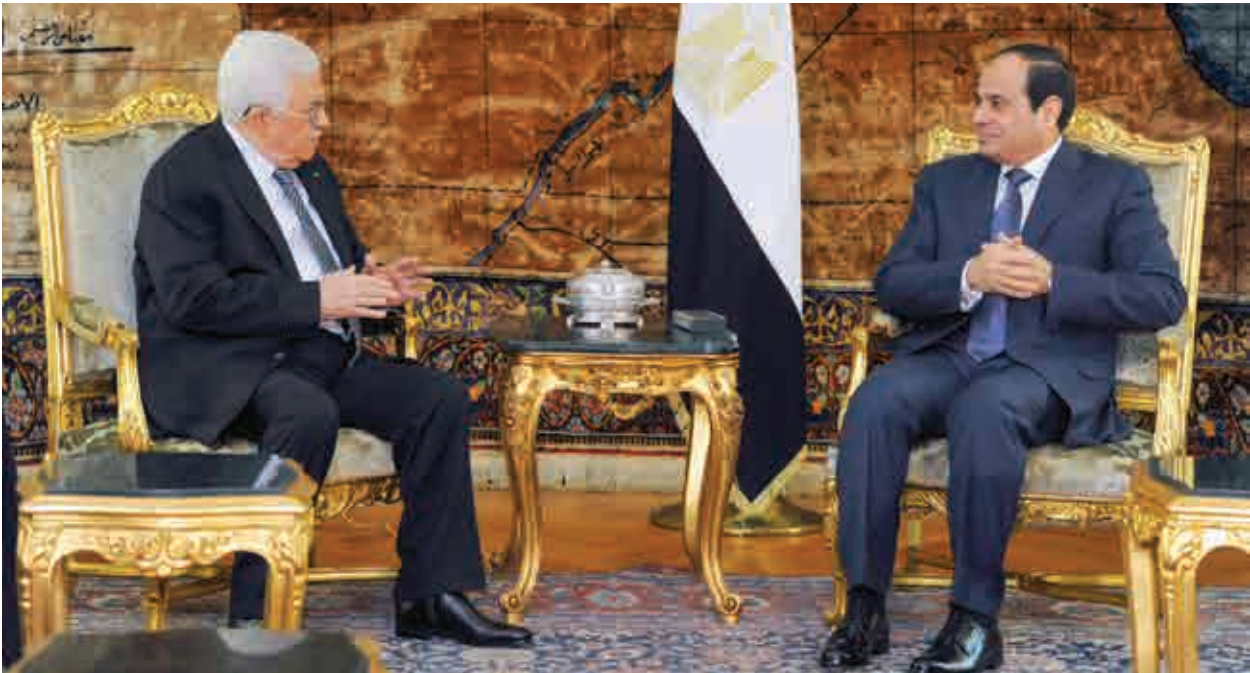
❖ Filistin meselesi, Arap ülkeleri arasında geçmişten bu yana önemini her dönemde sürdüren ve sürekli olarak güncelliğini koruyan yegâne konudur. Bölgedeki güç mücadeleleri, ülkelerin ikili ilişkileri ve benzeri konularda Filistin meselesi hep başat bir rol oynamıştır. Mısır için Filistin meselesi kimi dönem bir güç unsuruna dönüşürken, kimi zaman da büyük bir sorun haline gelerek Mısır'ın imajını olumsuz etkilemiştir.

Hüsni Mübarek iktidara geldiği ilk yıllarda bölge ülkeleri nezdinde Mısır'a dair olumsuz havayı yumuşatmak adına dengeli bir politika izleme çabasına girdi ve ABD-İsrail yanlısı imajından uzaklaşmak adına bazı politikalar geliştirdi. Mübarek, farklı aktörlerle de

etkileşime girmesine rağmen bunlar uzun soluklu olmadı ve ara ara ciddi adımlar atılsa bile ilişkilerde istikrar sağlanamadı. Mısır'ın İsrail'e yakın durma siyaseti hep sürdü.

29 Ocak 2009'da dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos'taki "Gazze: Ortadoğu Barış Modeli" panelinde dönemin İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e yönelik "One Minute" çıkışı Arap coğrafyasında çok ciddi karşılık buldu. Ardından 30-31 Mayıs 2010 tarihinde 37 farklı ülkeden 700'e yakın yolcunun bulunduğu yardım filosuna uluslararası sularda İsrail askerlerinin saldırısıyla Mavi Marmara'da 10 kişinin şehit edilmesi ve onlarca kişinin yaralanması, Filistin-İsrail meselesinde

İsrail ve Batı'daki lobileri, Mısır gibi stratejik bir partneri kaybetmemek adına, 25 Ocak Devrimi'ne giden süreçte otoriter bir sistemi demokratik bir rejime tercih ettiklerini açıkça ortaya koymaktan çekinmedi.

Türkiye'yi birincil söz söyleme konumuna getiren bir gelişme oldu.³¹ Bu durum Mısır'ın Filistin üzerinden uluslararası düzlemde güç devşirmesinin önüne de set çekmiş oldu.

Bu nedenle Mısır'da 2011'de devrime giden süreç, Filistin Otoritesi Başkanı Mahmud Abbas ve İsrail yönetimi için oldukça endişe verici bir durumdu. Zira Mübarek yönetimi iki taraf açısından da avantajlı bir isimdi ve Mübarek saf dışı edildiği takdirde yerine gelebilecek alternatifler iki tarafın da hareket alanını daraltabilirdi. Özellikle de Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesi Hamas'ın bölgede diyalog kurabileceği bir aktörün oluşması anlamına gelebilir ve Hamas'ın gücünü arttırmasının yolunu açabilirdi. İsrail ve Batı'daki lobileri, Mısır gibi stratejik bir partneri kaybetmemek adına, 25 Ocak Devrimi'ne giden süreçte otoriter bir sistemi demokratik bir rejime tercih ettiklerini açıkça ortaya koymaktan çekinmedi.

Devrim sonrası yönetime gelen Yüksek Askerî Konsey, Mısır halkının Filistin'de yaşananlara yönelik öfkelerini yatıştırmak amacıyla 2011 baharında Refah Sınır Kapısı'nın açılmasına karar verdi.

Mursi döneminde ise, Kasım 2012'deki İsrail'in Filistin saldırısına değin, sınır kapısı zaman zaman açılmış ve Hamas ve el-Fetih arasındaki uzlaşma görüşmelerine destek olunmuştu. Mursi dış politikada yürüttüğü denge siyasetinin bir yansıması olarak ilk aşamada İsrail'e yönelik olumsuz bir tavır sergilememiş, meseleye fiilî olarak dâhil olmamayı tercih etmişti. Fakat Kasım 2012'deki Gazze saldırısı sonrasında Mısır, aktif bir duruş sergilemiş ve Mursi her fırsatta Gazze'nin yalnız olmadığını ifade etmeye başlamıştı.

İsrail saldırısı henüz devam ederken ve Gazze bombardıman altındayken Mısır Başbakanı Hişam Kandil

Gazze'yi ziyaret etti ve Filistin halkının yanında olduklarını dile getirdi. Bununla birlikte Mısır, istişare için büyükelçisini geri çağırdı ve BM Güvenlik Konseyi ile Arap Birliği'nin toplanmasını istedi. Mursi'nin bu çağrılarını karşılık buldu ve Arap Birliği 17 Kasım'da dışişleri bakanları düzeyinde acil

toplandı. Toplantı sonucunda pratik adımlar yerine sadece kınama kararı alınması, Türkiye başta olmak üzere birçok kesimin eleştirilerine sebep oldu ve Arap Birliği hızlıca Gazze'yi ziyaret kararı aldı. Birçok Arap ülkesi dışişleri bakanlarının Arap Birliği Genel Sekreteri Nebi'l el-Arabi öncülüğünde

Mısır halkının Filistin meselesine bakışı ilk defa Mursi döneminde iktidarın politikalarıyla uyumlu olmuştu. Fakat Sisi döneminde yeniden Mübarek dönemine benzer bir hale evrildi.

20 Kasım'da Gazze'ye gerçekleştirdiği ziyarete Türkiye de katıldı. İsrail'in bölgedeki aşırı gücüne karşılık heyetin temsil ettiği birlik görüntüsü, güçleri dengeleyici önemli bir gelişmeydi.

Bu noktada saldırıların devam ettiği 17-18 Kasım 2012 tarihlerinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın

değil, liderleri de eski liderler değildir. Gazze'ye saldırı devam ederse İsrail bunun sonucuna katlanmak durumundadır. Bu konuda, her iki ülkenin çabalarının birleştirilmesi ve ortak adımlar atılması konusunda birçok hususu ele aldık." açıklaması, konu üzerine Mısır ve Türkiye'nin iş birliğini açık şekilde ortaya koymaktadır. Daha sonra Katar'ın da destek vermesiyle Mısır, İsrail ile Filistin arasında arabulucu olmuş ve 21 Kasım 2012'de ateşkes sağlanmıştır.³²

Anlaşmaya göre İsrail, işgaller ve kişilerin hedef alınması da dâhil Gazze'ye yönelik bütün operasyonları durduracak, Filistinli gruplar da İsrail'e yönelik bir saldırıda bulunmayacaktı. Kapıların açılması, insan ve mal geçişinin kolaylaştırılması, insanların hareket alanının kısıtlanmaması ve sınır bölgelerinin hedef alınmaması gibi maddeler de ateşkesin diğer unsurlarındandı. Mısır tüm taraflardan anlaşmaya uyacaklarına dair söz aldı ve tarafların anlaşmayla alakalı meselelerini, müzakerelerin takibi için Mısır'a götürmelerine karar verildi.³³

Mursi'ye özellikle Filistin meselesiyle ilgili yaşananlara fiilî olarak dâhil olmasından kısa bir süre sonra askerî darbeyle görevinden el çektirildi. Mısır halkının Filistin meselesine bakışı ilk defa Mursi döneminde iktidarın politikalarıyla uyumlu olmuştu. Fakat Sisi döneminde bu durum yeniden Mübarek dönemine benzer bir hale evrildi. Üstelik Mübarek döneminde Gazze'ye kısmen de olsa tıbbi malzeme geçişine izin verilmesine rağmen Sisi döneminde yüzlerce tünel imha edildi ve Refah Kapısı neredeyse devamlı olarak kapalı tutuldu.

Sisi 2013 yılından bu yana Filistin meselesini bir dış politika unsuru olarak görmekten ziyade, iç politikayla bağdaştırarak İhvan-ı Müslimin'in Hamas'la yakın ilişki içerisinde olduğunu, dolayısıyla Mısır'ın

Mısır'a gerçekleştirmiş olduğu ziyaret oldukça önem arz etmektedir. Farklı alanlarda pek çok iş birliği kararına varılan bu ziyaretin en önemli gündem maddelerinden biri de şüphesiz İsrail'in Gazze saldırısı idi. Görüşmeler sonrasında Mursi'nin "İsrail bilmelidir ki, bölge ülkeleri eski bölge ülkeleri

güvenliğini tehdit ettiğini savundu. Öyle ki, Sina'da gerçekleşen şiddet olaylarının sorumlusu Hamas olarak lanse edildi. Sosyoekonomik açıdan dışlanmış bir grubun Sina Yarımadası'nda Mısır ordusuna yönelik saldırılarını yoğunlaştırmasını Hamas'ın terör eylemleri olarak yansıtan Mısır yönetimi, yoğun güvenlik önlemlerini bu bölgeye değil Gazze Şeridi'ne yönlendirdi.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporuna göre Temmuz 2013-Ağustos 2015 arasında Gazze Şeridi boyunca uzanan Sina Yarımadası'ndaki en az 3.325 ev, apartman ve ofis, Mısır güçleri tarafından tahrip edilerek "tampon bölge" oluşturmak adına aileler zorla tahliye edildi. Ayrıca ortada bir ispatı olmamasına rağmen Mısır yönetimi Sina'ya silah ve savaşçı aktarıldığı gerekçesiyle Gazze'nin mal ve yiyecek temin edebildiği tek yol olan tünellere su sıkı.³⁴

ti Sina'ya silah ve savaşçı aktarıldığı gerekçesiyle Gazze'nin mal ve yiyecek temin edebildiği tek yol olan tünellere su sıkı.³⁴

Sisi'nin 2014 yılındaki İsrail'in Gazze saldırısından günler sonra sadece birkaç saatliğine Refah Kapısı'nı açması, ancak yardımların geçişine izin vermemesi; Mısır'ın İsrail yanlısı ve Filistin halkı karşıtı politikalarının açık bir göstergesi olmuştur. Bölgede elini güçlendirebilmek adına arabuluculuk rolüne bürünmeye çalışan Sisi'nin Hamas'ı muhatap kabul etmemesi ve Mısır medyasında Hamas karşıtı söylemlerin devam etmesi, ateşkesi mümkün kılmadı. 5 Ağustos'ta gerçekleşen ateşkeste ise Mısır etkin bir rol oynamadı.

Bu sıcak dönemde Filistin lideri Mahmud Abbas'ın darbeyle görev bıraktıran Mursi'nin Filistin meselesini kendi cemaatinin çıkarı için kullandığı, Sisi'nin ise meseleye bir devlet adamı olarak yaklaştığı açıklaması, durumu resmeden oldukça dikkat çekici bir gelişme olmuştur. Abbas aynı açıklamada yukarıda bahsi geçen Mısır'ın muhtemel "tampon bölge" uygulamasına destek vererek evlerden zorla tahliye edilmelerin devam etmesi ve tünellerin yıkılması gerektiğini de ifade etmiştir.³⁵

Görülüyor ki Sisi, İsrail ve Mahmud Abbas yönetimiyle paralel politikalar izlerken kendisini Hamas karşıtı bir pozisyonda konumlandırmıştır. Dış politikada meşruiyet ve güç arayışlarına Filistin üzerinden kısa vadede bir yöntem geliştiremeyeceği tahmin edilen Sisi'nin gelecekte de konuyla alakalı olarak yeni bir yaklaşım ortaya koyacağına dair herhangi bir belirti bulunmamaktadır.

TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

Soğuk Savaş döneminde birbirinin bölgesel rakibi olan Türkiye ve Mısır, düşük düzeyli ekonomik ilişkiler dışında köklü bir uzlaşma içinde olmadı. Mübarek döneminde (1981'den

itibaren) Türkiye-Mısır ilişkilerinin ciddi ve samimi bir ortaklık zemine dayandığı söylenemese de belli ortaklıkların gerçekleştirildiği ifade edilebilir. 2005 yılında iki ülke

arasında ticaret hacmini arttıran bir anlaşma imzalandı ve devrime kadar ki süreçte de karşılıklı resmî ziyaretler gerçekleştirildi.

Türkiye, oluşturmaya çalıştığı belli bir kesimin veya kişinin otoritesinden uzak demokrasi yanlısı profille bölge aktörleri arasında “yalnız”dı. Zira komşu ülkeler ya belli bir ailenin üyeleri tarafından (Suudi Arabistan örneğinde olduğu gibi) ya da seçim olmaksızın başa gelen ancak öldüğünde yönetimi bırakan yöneticilerin olduğu (Mısır, Suriye) otoriter rejimlerden oluşuyordu. Arap Baharı ile başlayan süreç Türkiye tarafından, coğrafyanın belirsiz geleceği için adaletin, özgürlüklerin tesis edilmesi umudu taşıyan bir ışık olarak değerlendirildi. Arap Baharı başarıya ulaştığı takdirde Türkiye, yeni kurulacak rejimler için örnek temsil edecek ve dış politikada yeni partnerlere sahip olmuş olacaktı.

Türkiye, Mısır’da gerçekleşen ilk gösterilerden itibaren özgürlük talebinde bulunan halkın yanında yer aldı ve gösterilerin başladığı ilk hafta içerisinde Recep Tayyip Erdoğan, Mübarek’i halkın iradesine karşı gelmemeye çağıran ilk lider oldu.

Devrimin başarıya ulaşmasından 2013’teki askerî darbeye kadar olan süreç, Türkiye-Mısır ilişkilerinin en olumlu seyrettiği, birçok konuda ortak politikalar geliştirildiği bir dönem oldu. Mursi cumhurbaşkanı seçildikten sonra, Mısır’a ilk resmî ziyaret yine T.C. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından gerçekleştirildi. Bu dönem, iki ülke arasında birçok üst düzey ziyaretlerin yapıldığı bir dönemdir ki, özellikle 13 Eylül 2011’de resmî takvimde yer almamasına rağmen dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Mısır ziyareti dikkat çekicidir. Bu ziyaret Mısır halkı tarafından büyük ilgiyle takip edildi ve Erdoğan’ı binlerce kişi karşıladı. Görüşmelerde Mısır’a “laiklik”

tavsiyesinde bulunan Erdoğan, sonraki dönemde Mursi’yi AK Parti kongresine davet etti. Mursi burada Erdoğan’a devrime verdiği destekten ötürü teşekkür etti ve iki ülke arasındaki iş birliği farklı alanlarda da sürdürüldü. Suriye meselesinde dörtlü meclisin oluşturulması, 2012 yılında İsrail’in Gazze’ye saldırısında ortak bir söylem dilinin geliştirilmesi gibi birçok bölgesel soruna dair yeni bir anlayış geliştirilmeye çalışıldı.

2013 yılı Temmuz ayında Mısır’da gerçekleştirilen askerî darbeye en fazla tepki gösteren de yine Türkiye oldu. Türkiye, darbecileri kesinlikle meşru görmeyerek Mursi’yi meşru cumhurbaşkanı olarak kabul ettiklerini her fırsatta dile getirdi. Ahlaki bir zeminde duran Türkiye, askerî darbe karşıtı tutumunda yalnız kaldı.

Zira bölgede ekonomik refahı en yüksek olan Körfez ülkelerinin tamamına yakını darbe rejiminin yanında yer alıyordu. Sadece Katar, Türkiye’yle benzer bir çizgideydi. Konuyla alakalı Türkiye Dışişleri Bakanlığı’ndan bir yetkilinin “Mısır konusunda yalnız kalmış olabiliriz. Ama bu aslında gurur duyulabilecek bir yalnızlık. Darbeye darbe diyerek ve demokratik ilkeleri özümsemiş ilkeli bir ülke olarak bu tavrımızın tarihsel öneminin farkındayız,” şeklindeki

Devrimin başarıya ulaşmasından 2013’teki askerî darbeye kadar olan süreç, Türkiye-Mısır ilişkilerinin en olumlu seyrettiği, birçok konuda ortak politikalar geliştirildiği bir dönem oldu.

açıklaması, meselenin hükümet nezdindeki karşılığını ve geldiği boyutu açıkça gösteriyordu.³⁶

Askerî darbe sonrasında Türkiye ve Mısır karşılıklı olarak büyükelçilerini geri çağırdı. Ankara ilkesel tutumun yeterli olduğunu, resmî tutumu daha fazla tırmandırmamak gerektiğini, ayrıca bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmenin önemini göz önünde bulundurarak üç hafta içerisinde büyükelçiyi Mısır'a geri gönderdi. Fakat Mısır Dışişleri Bakanlığı 23 Kasım'daki bildirisinde "Türkiye'nin uluslararası toplumu Mısır'ın çıkarlarına karşı teşvik etmesi, ülkede istikrarsızlık için çabalaayan grupların toplantılarına destek vermesi ve aşağılayıcı açıklamalarda bulunması kabul edilemez,"³⁷ şeklinde bir açıklamayla Türk büyükelçisinin ülkede istenmeyen kişi

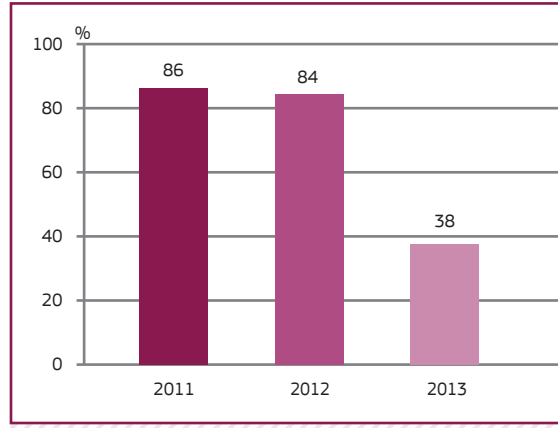
(*persona non grata*) ilan edildiğini ve ilişkilerin maslahatgüzar seviyesine indirildiğini açıkladı. Bu gelişme üzerine Türkiye de Mısır'a aynı şekilde karşılık verdi ve Türkiye'nin Kahire büyükelçiliği halen maslahatgüzar seviyesinde faaliyetlerini sürdürmektedir.³⁸

Sisi rejiminin dış politikayı iç politika referanslı olarak yönlendirmesi, dolayısıyla Mursi'nin meşruluğunu savunan Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin sanki İhvan'a destek veriyormuş gibi algılanması, ilişkileri tamamen bitirdi. Buna karşın Türkiye'nin hem İhvan'a yönelik baskıcı ve adaletsiz uygulamaların devam etmesi hem de kendi tarihinde birçok defa tecrübe ettiği askerî darbelerle gelen rejimlere yönelik olumsuz algısı, iki ülke arasındaki gerilimli havanın aynı şekilde devam etmesinde etkili

oldu, öyle ki bu durum Mısır halkının Türkiye algısını da bir hayli etkiledi.

Arap Baharı'na verdiği destekle Ortadoğu'daki olumlu imajını artıran Türkiye'nin sonraki dönemde bu durumu muhafaza edip edemediği bugün hâlâ önemli bir soru işaretidir. Ancak Mısır özelinde bu algının olumsuz bir yöne evrildiği ortadadır. 2011 ve 2012 yıllarında %80'lerde seyreden oran, 2013'te %38'e kadar gerilemiştir. Mısır rejiminin Türkiye'nin söylemlerini iç işlerine müdahale olarak değerlendirmesi, halkın belli kesimini de bu şekilde düşünmeye sevk etmiştir.

Zaman zaman olumlu sayılabilecek küçük adımlar atılsa da iki ülke ilişkilerinin düzeltilmesi gündemi, Suudi Arabistan'da kralın değişmesiyle birlikte değişen bölge politikalarından sonra söz konusu olmuş- tur. Suudi Arabistan'ın farklı unsurlar üzerinden bölgedeki kadim rakibi İran'la daha çok karşı karşıya gelmesi, Kral Selman'ı bölgedeki etkinliğini arttırmak amacıyla yeni partner arayışına yöneltmiş ve bu minvalde Suudi Arabistan Türkiye ile ilişkilerini daha da yakınlaştırma çabasına girmiştir. Mezhepsel politikalar izlemediğini her seferinde dile getiren Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, İran'la ekonomik anlamda iş birliğini sürdürmekle birlikte İran'ın bölgedeki istikrarsızlaştırıcı politikalarını dengelemek adına⁴⁰ ve öncesinde Rusya ile yaşanan kriz sebebiyle yeni stratejik ortaklar bulma arayışı içerisinde olduğundan Suudi Arabistan'la ortaklığa olumlu yaklaşmıştır. Fakat iki ülke arasında Mısır'a dair farklılaşan politikalar sorun teşkil etmekteydi. Kral Selman olumsuz havayı dağıtmak ve üçlü ittifakın yollarını aramak adına iki ülke arasında "mekik diplomasisi" yürüttü ve Mısır-Türkiye arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi ihtimali yüksek sesle konuşulmaya başlandı.

Mısır'da Türkiye'ye Duyulan Sempati³⁹

Kısmen olumlu bir havanın hâkim olduğu ortamda; Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi esnasında, henüz girişim bastırılmamış veya başarıya ulaşmamış-ken Sisi rejimine yakın televizyon kanallarında Türkiye'de bir darbenin gerçekleştiği ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Almanya'ya kaçtığı gibi asılsız haberler verilmeye başlandı, hatta kutlamalar yapıldı. Bu durum, doğal olarak darbe girişimi öncesinde Mısır'ın dile getirdiği barış söylemleriyle ilgili akıllara soru işaretleri getirdi.

Türkiye'de darbe girişiminin bastırılmasının ardından içeride kısmen de olsa bir normalleşme sağlandığında, Mısır'la ilişkilerin düzeltilmesine dair söylemler tekrar dile getirilmeye başlandı. 11 Ağustos'ta Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu yaptığı açıklamada "Mısır ile de ilişkilerimizi geliştirmek isteriz. İlişkilerimizin kötü olmasını hiçbir zaman istemedik aslında ama bu darbe girişiminden sonra ister istemez kopma oldu." dedi. Bu gelişmelerden sonra Mısır yönetimi yakınlaşma çabalarını olumlu değerlendirdiğini ifade etti ve Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Ahmed Ebu Zeyd, Mısır televizyonu *CBC*'ye

verdiği röportajda, “Türkiye ile uluslararası kanunlar, iyi komşuluk ilişkileri ve karşılıklı iş birliği temelleri

çerçevesinde yakınlaşmayı amaçlayan çabaları memnuniyetle karşılıyoruz.” dedi.⁴¹

EKONOMİ

➤ Mısır’da geçmişten bu yana ekonomi ve siyaset her zaman geçişken bir yapı arz etmiştir. Halk genellikle ekonomik sorunlar sebebiyle sokaklara çıkmış, bu da hükümet yetkililerinin ya politikalarında bazı değişikliklere gitmesiyle ya da 2011 Devrimi’nde olduğu gibi bizzat hükümetin görevi bırakmasıyla sonuçlanmıştır.

Mübarek iktidarının son dört yılında ekonomi %7 oranında büyümüşü. Bu durum olumlu bir gelişme gibi gözükse de mevcut kaynaklar adaletsiz bir şekilde dağıtıldığı için halkın durumunda bir iyileşme yaşanmıyordu. Yönetimle yakın ilişkiler içerisine giren belli bir kesim çok yüksek oranda gelir sağlarken halk tabanı bu maddi kaynaklardan istifade edemiyordu. Özellikle Hüsnü Mübarek’in oğlu Cemal Mübarek’in çevresi başta

olmak üzere iş dünyası elitleri ve halk arasındaki dengesizlik, yolsuzlukların artmasıyla daha da derinleşmişti. Mübarek’in son döneminde devlet kurumlarının ekonomideki varlığından bahsetmek ise çok zor bir hale gelmişti. Devlet önemli yatırımlarda bulunmuyor, özel şirketler elinde bulunan yatırımlar ve şirketler ise herhangi bir resmî kurum tarafından ciddi bir şekilde denetlemiyordu. Ayrıca ilaç, gıda gibi bazı üretim alanları da belli kişilerin veya kuruluşların tekelindeydi. Bu sebeple 25 Ocak’ta sokaklara çıkan halk iki şey istiyordu; sosyal adalet ve aş (ekmek).⁴²

Haziran 2011’de hükümetin bankalara borcu 967 milyar cüneyhti (yaklaşık 190 milyar dolar).

Büyük oranda ekonomik taleplerle gerçekleşen devrim sonrasında halk

Mısır’da halk genellikle ekonomik sorunlar sebebiyle sokaklara çıkmış, bu da hükümet yetkililerinin ya politikalarında bazı değişikliklere gitmesiyle ya da 2011 Devrimi’nde olduğu gibi bizzat hükümetin görevi bırakmasıyla sonuçlanmıştır.

bu alanda çok yüksek bir beklenti içerisine girmişti. Devrimle bir başarı sağlanmıştı ve bu başarı iktidara gelen kişinin halkın taleplerini yerine getirmesiyle devam ettirilmeliydi.

Mursi beş aşamalı bir söz vermişti; fakat bu sözlerin bir kısmını yerine getirirse de bir kısmıyla alakalı stratejileri gerçekleştirmeye iktidar süresi yeterli olmadı. Mısır ekonomisi, reformların 30 yıl geciktiği ve potansiyel düzeyinin oldukça altında bir seyir izleyen istikrarsız bir yapıya sahipti. Bu denli büyük yapısal ve yerleşik sorunların çözümü ise uzun süreli politikalar gerektiriyordu.

Mursi, BM’de yaptığı konuşmada ekonomi hedeflerini şu cümleyle özetliyordu: “İlaç, silah ve yiyeceğimizi kendimiz üreteceğiz.”

Bir ülkede turizm sektörünün gelişmişliği o ülkenin “istikrar”ı ile birebir ilişkili olduğu için Mısır gibi ekonomisinin büyük bir kısmı turizm sektörüne dayalı bir ülkede istikrarsızlık en fazla bu sektörü vurdu. 2011 yılı itibarıyla ülke içindeki siyasal belirsizlikler turizme yansdı ve turizm gelirlerinde ciddi

bir azalma başladı. Mursi’nin cumhurbaşkanlığı adaylığı sürecinde ise bazı çevreler Mursi lider olduğu takdirde turizmin duracağını iddia etmişti. Mursi’nin cumhurbaşkanlığı sırasında toplamda 12,2 milyon kişi Mısır’a geldi ve 9,7 milyar dolar gelir elde edildi. Bir önceki yıl ülkeye gelen kişi sayısı 10,9 milyon olurken, elde edilen gelir de 9,4 milyar dolardı.⁴³

25 Ocak Devrimi’nde ekonomik sebeplerin çok etkin olduğu yukarıda ifade edilmişti. Mursi de halkın taleplerini karşılamak adına yönetime geldikten hemen sonra doğrudan halka yönelik bazı düzenlemelerde bulundu. Emeklilik ikramiyesini 120 cüneyhten 400 cüneyhe çıkardı ve bu uygulamadan 32 milyon aile faydalandı. Eşi vefat etmiş veya eşinden ayrılmış kadınlara sağlık sigortası sağlandı. Öğretmen ve akademisyenlerin maaşları artırıldı. Bir sonraki yılda da doktorların maaşları ile alakalı bir düzenlemenin planlaması yapıyordu. Mübarek döneminde, Mısır’da hemen hemen her köşede görülebilecek seyyar

Mart 2016 verilerine göre Mısır’ın iç borcu 2,3 trilyon cüneyh, dış borcu ise 53,4 milyar dolardır.

	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^a	2015 ^a	2016 ^b
GSYİH (milyar ABD doları)	242,9	273,3	268,4	296,9	315,0	287,1
Reel büyüme (%)	1,8	2,2	2,1	2,2	4,2	3,0
Kişi başı GSYİH (ABD doları)	10.621	10.232	10.419	10.569	10.882	11.185
Tüketici fiyat enflasyonu (ort.%)	10,1	7,1	9,5	10,1	10,4	11,6
Döviz kuru LE: \$ (ort.)	5,94	6,06	6,87	7,08	7,71	9,50
İhracat (fob-milyon ABD doları)	27.913	25.092	26.534	25.269	19.031	14.951
İthalat (fob-milyon ABD doları)	-56.458	-59.827	-56.018	-64.451	-57.167	-50.360
Cari denge (milyon ABD doları)	-7.901	-9.541	-3.698	-5.923	-16.754	-18.291

Kaynak: The Economist Intelligence Unit (Eylül, 2016) a. Gerçekleşen, b. Economist Intelligence Unit projeksiyonu⁴⁶

satıcıların durumu önemli bir konuydu ve sokakta satış yapan kişilere hapis cezası veriliyordu. Mursi bu kişilerle ilgili de bir düzenleme gerçekleştirdi ve devlete güvenmelerini sağlamaya çalıştı. Sözleşmeli olarak çalışan 500.000 kişi ise devlette kadroya geçirildi.

Önemli bir konu da Sina politikalarıdır. Sina kumunun silikon yapımı için dünya üzerindeki en elverişli kum olması, bölgenin ekonomik potansiyelini gösteren özelliklerinden sadece biridir. Mursi bu potansiyele kullanabilmek ve bölgede yaşanan şiddet olaylarını önleyebilmek adına, birçok aileyi yerleşmeleri için Sina bölgesine gönderdi ve bu iş için 4 milyar cüneyh ayırdı.

Mısır ekonomisinde ordu önemli bir aktördür. Mübarek döneminde birçok alanda üretim yapan ordu, ürettiklerini halka satıyordu. Ordunun ürettiği malın kalitesi piyasadaki mevcut malların kalitesinden daha yüksekti. Ordunun yaptığı üretim ve elde ettiği kâra dair bilgiler ise açıklanmıyor, gizli tutuluyordu. Devrimden sonra bu rakamların araştırılması ihtimali sebebiyle ordu illegal bir yapıdan legal bir yapıya geçme çabasına girdi. Mursi'nin iktidara gelmesinden sonra orduya ait ekonomik projeleri sonlandırması veya azaltmasından korkuluyordu. Fakat Mursi denetim sağlanması koşuluyla bu projelere herhangi bir engellenmenin olmayacağını açıkladı. Askerî darbe sonrasında yönetici sınıf birçok alanda -özellikle de ekonomi alanında- orduya imtiyaz tanıyan kanunlar çıkardı. Ordu artık arsaları bedava alabiliyor, ihalelerde orduya öncelik tanınıyor ve belli bir alandan ziyade buğday, ilaç, şeker gibi temel alanlarda üretim yapabiliyor. Son dönemde de okullar yaptırma, eczaneler açmaya başladılar.

Mursi'nin cumhurbaşkanlığı döneminde bölgeyi büyük bir lojistik üs

ve ağır sanayi merkezine dönüştürecek Süveyş Kanalı projesi geliştirilmiş fakat projeyi hayata geçirme fırsatı olamamıştı.⁴⁴ Sisi'nin de Süveyş Kanalıyla ilgili bir projesi oldu fakat zamanlama uygun değildi ve bazı koşullar sağlanamamıştı. Neticede Sisi, "Halkın faydası için bir çalışma yaptık ama başarılı olmadık." diyerek sonucu bizzat kendisi duyurdu. Dolayısıyla bu proje için harcanan 8 milyar dolar da boşa gitmiş oldu ve bu, zaten olumsuz seyreden Mısır ekonomisi için yeni bir yük daha ortaya çıkartmış oldu.⁴⁵

Gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) 2015 yılına kadar artış gösterse de 2016 yıl sonu itibarıyla azalacağı düşünülmektedir. Aynı şekilde reel büyüme oranında da 2016 yıl sonunda azalma olacağı tahmin edilmektedir. Yukarıdaki tabloda kişi başına düşen gelirden artış görülse de gelirin adil dağılıp dağılmadığı sorusu oldukça önem arz eden bir meseledir. Yıllara göre enflasyondaki artış, tüketicinin alım gücünü düşürerek refahın azalmasına ve yoksulluğun derinleşmesine sebep olmaktadır.

Mısır Merkez Bankası'ndaki döviz kuru ve döviz miktarı da azalmaktadır. Merkez Bankası'nın yabancı yatırımcıların beklentilerini karşılamaması Mısır'da yatırım yapmanın külfetini arttırmış, bu da *General Motor* gibi bazı önemli yabancı yatırımcıların ülkeyi terk etmesine sebep olmuştur.

İhracat ve ithalatın istikrarsız seyri ve birbirine uzak rakamlardaki oranları, cari dengenin sağlanamamasına, dolayısıyla cari açığın artmasına sebep olmaktadır.

Mart 2016 verilerine göre Mısır'ın iç borcu 2,3 trilyon cüneyh, dış borcu ise 53,4 milyar dolardır. İç borçlanma devletin bankalara, sosyal sigortalar kurumuna, şirketlere veya bazı kişilere borçlanması şeklinde

gerçekleşmektedir. Mısır iç borçlarına parayı kurumlar arasında devir daim ettirerek geçici çözümler sunmakta ancak borçlarla ilgili kalıcı bir çözüm geliştirilememektedir.

Ekonomik problemlere kalıcı çözümler bulunamamasının yapısal sorunlara yeterince eğilinmemesi ve küresel ekonomiden soyutlanması gibi sebepleri olsa da bu konuda belirleyici olan önemli bir nokta da nüfusun sürekli olarak artmasıdır. Mısır'da 1990 yılında nüfus artış oranı %2,44 iken bu oran 2000 yılında %1,80'e gerilemiş; 2010 yılında %1,96'ya, 2015 yılında ise %2,22'ye yükselmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tahminlerine göre; 2010 yılında %9 olan işsizlik oranı, 2013 yılında %13,2'ye yükselmiştir. Dünya Bankası verilerine göre 2010 yılında ulusal yoksulluk sınırının altında yaşayanlar ülke nüfusunun dörtte birini oluştururken, 2015 tahmini bu oranın ülke nüfusunun üçte birine yaklaştığına yöneliktir.⁴⁷

2016'da yapılan bir araştırmaya göre Mısır'da çalışanların %15'i

devlet kurumlarında, %12'si özel şirketlerde, %73'ü de resmî olmayan serbest kurumlarda çalışmaktadır. Serbest kurumlarda çalışan işçilerin mesai saatlerinde gelişigüzel düzenlemeler yapılabilmekte ve maaşlar adaletli bir şekilde verilmemektedir. Ayrıca çalışanların sigorta veya tazminat hakkı da tanınmamaktadır. Devlet tarafından herhangi bir kontrol veya düzenleme yapılmadığı için birçok adaletsiz uygulamaya maruz kalan işçiler, yaşamak için bu kurumlarda çalışmaya devam etmek zorunda kalmaktadır. Başka bir seçenek arayanlar, gemiyle Avrupa'ya geçmenin yollarını araştırmaktadır. Altı ay önce aralarında 15 yaşında çocukların da bulunduğu 560 kişinin bir gemiyle İtalya'ya gittiği haberleri kamuoyuna yansımıştı.⁴⁸

Mısır'da yaşanan ekonomik sıkıntılar şu üç cümleyle özetlenebilir:

- ▶ Tüketim devam ediyor fakat üretim çok düşük seviyelerde gerçekleştiriliyor.
- ▶ İthalat ihracattan yaklaşık üç kat fazla olduğu için cari açık artıyor.
- ▶ Yıllık olarak hazinede sadece %5 oranında birikim sağlanabiliyor.

SONUÇ

▶ Mısır, son beş yılda “devrim” ve “darbe” gibi iki önemli olayla anılmaktadır. 30 yıllık Mübarek iktidarının devrilmesi halk nezdinde yeni umutların yeşermesine sebep olurken, ülkenin farklı kimliklere sahip yapısının ortaya çıkardığı çoklu muhalif düzlem ve bölgesel-küresel ölçekte farklı aktörlerin meselelere dâhil olması, ülkede gidişatın yönünü değiştirmiştir. Mısır'da yıllardır çok güçlü ve köklü bir yapıya sahip olmuş olan ordu, 3 Temmuz 2013'te darbeyle meşru hükümete görevden zorla el çektirerek ülkeyi yeni bir sürece

sokmuştur. “İstikrar”a özlem duyan halkın bazı kesimlerince ordunun yönetime gelmesi olumlu karşılanmış, fakat aradan geçen üç yılda beklenenin aksine “istikrarsızlık” artmış ve ekonomik sıkıntılar çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki, son dönemde “toz şeker”in dahi kimlik kartıyla ve kişi başına bir kilo verilmesine varan bir durum ortaya çıkmıştır. Mısır'da yakın gelecekte yeni bir devrimin gerçekleşmesi çok kolay gözükmesine de Sisi'nin meşru olmayan temeller üzerine kurulu iktidarının devamlılığı da zor görünmektedir.

Sonnotlar

- ¹ Taha Akyol, "Eğrisi Doğrusu Programı", *CNN Türk*, 6 Şubat 2011; Selin Bölme, Müjge Küçükkeleş, Ufuk Ulutaş, Taha Özhan, Nuh Yılmaz, Yılmaz Ensaroğlu, "25 Ocak'tan Yeni Anayasa'ya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi", SETA, No. 2, Nisan 2011.
- ² Göktürk Tüysüzoğlu, "Mısır İç Savaşın Eşiğinde", *Uluslararası Politika Akademisi*, 1 Temmuz 2013, <http://politikaakademisi.org/2013/07/01/misir-ic-savasin-esiginde/>
- ³ Abdullah Aydoğan "Kalabalık, Mısır'da Değişim Süreci ve Anayasa Arayışı", SETA, Şubat 2013, http://file.setav.org/Files/Pdf/20130211160629_seta_analiz_misir_web.pdf
- ⁴ İsmail Numan Telci, "Sisi ve 'Batı Destekli' Baskı Siyaseti", *Star*, 21.05.2016, <http://www.star.com.tr/acikgorus/sisi-ve-bati-destekli-baski-siyaseti-haber-1112732/>; "Mısır'da Sosyal Medya Baskısı", *Al Jazeera Türk*, 2.2.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misirda-sosyal-medya-baskisi>
- ⁵ İsmail Numan Telci, "Mısırda Geleceğini Arayan Devrim", SETA, Ocak 2016, s. 19, http://file.setav.org/Files/Pdf/20160125124837_misirdakarsidevrim.pdf
- ⁶ "14 Ağustos Dünya Rabia Günü İlan Edildi", *TRT Haber*, 09.07.2014, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/14-agustos-dunya-rabia-gunu-ilan-edildi-135277.html>
- ⁷ "İdam Hükümleri (2016 Yılı'nın İlk Yarısında)", Adalet ve İnsan Hakları Derneği, Temmuz 2016.
- ⁸ 18.10.2016 tarihli Adalet ve İnsan Hakları Derneği Başkanı Av. Mahmud Gaber ve Genel Sekreteri Av. Ala Abdelmonsef ile yapılan mülakat.
- ⁹ 18.10.2016 tarihli mülakat.
- ¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Yavuz Güçtürk, "Devrim'den Darbeye Mısır'da İnsan Hakları", 2016, http://file.setav.org/Files/Pdf/20160125105519_devrimden-darbeye-misirda-insan-haklari-pdf.pdf; "Mısır Hapishanelerinde Mahkûmlar Sistematiik İşkenceye Maruz Kalıyor", *Mısır Bülteni*, 04.08.2016, <http://misirbulteni.com/misir-hapishanelerinde-mahkûmlar-sistematiik-iskenceye-maruz-kaliyor/>
- ¹¹ 18.10.2016 tarihli mülakat.
- ¹² Temyiz Mahkemesi 15 Kasım 2016'da bu kararı bozdu. Mursi bu davadan tekrar yargılanacak.
- ¹³ Bu karar 22 Kasım 2016 tarihinde Yargıtay tarafından bozuldu ve yeniden yargılama kararı verildi. "Mursi'nin Yargılandığı Davalar", *Mısır Bülteni*, 21.04.2015, <http://misirbulteni.com/mursinin-yargilandiği-davalar/>
- ¹⁴ Telci, "Mısırda Geleceğini Arayan Karşı-Devrim".
- ¹⁵ "Mısır'da Cunta Yağmıyor", *Yeni Şafak*, 13.08.2015, <http://www.yenisafak.com/dunya/misirda-cunta-yagmiliyor-2223254>
- ¹⁶ "Mısır'da İhvan'a ait 14 Kuruluşu El Konuldu", *Akşam*, 02.01.2016, <http://www.aksam.com.tr/dunya/misirda-ihvana-ait-14-kurulusu-el-konuldu/haber-477274>
- ¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. "2015'ten Bu Yana Müslüman Kardeşler'e Yönelik El Koyma Kararları", *Ortadoğu Analiz*, Temmuz-Ağustos 2016, c. 8, S. 75, s. 14, 15.
- ¹⁸ bk. Nael Shama, "Egyptian Foreign Policy from Mubarek to Mursi: Aganist the National Interest", (Routledge, New York: 2014), s. 153-198; Mehmet Özkan, "Mısır Dış Politikası, Dünü, Bugünü, Sorunları", SETA, Mart, 2014.
- ¹⁹ "Arap Medyası Mursi'nin Sözlerini Manşet Yaptı", *Haber7*, 31.08.2012, <http://www.haber7.com/afrika/haber/919947-arap-medyasi-mursinin-sozlerini-manset-yapti>
- ²⁰ Mehmet Özkan, "Mısır Dış Politikası, Dünü, Bugünü, Sorunları", SETA, Mart, 2014, s. 19.
- ²¹ Emad Mekay, "Mursi Karşıtlarını ABD Nasıl Finanse Etti?", *Al Jazeera Türk*, 19.07.2013, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/mursi-karsitlarini-abd-nasil-finanse-etti>
- ²² İsmail Numan Telci, "Mısırda Geleceğini Arayan Karşı-Devrim", Ocak 2016, s. 10-12, http://file.setav.org/Files/Pdf/20160125124837_misirdakarsidevrim.pdf
- ²³ Ayrıntılı bilgi için bk. Furkan Halit Yolcu, "Ortadoğu'daki Silahlanma Yarışının Yeni Aktörü Mısır", *Ortadoğu Analiz*, Temmuz-Ağustos 2016, c. 8, S. 75.
- ²⁴ "Selefilik ve İhvan Ekseninde Körfez Ülkelerinin Mısır Politikaları", Can Acun, Gülşah Neslihan Akkaya, SETA, Ocak 2014.
- ²⁵ "Egypt summons UAE envoy over police chief's tweets", *Ahram Online*, 28 Haziran 2012; Acun, Akkaya, "Selefilik ve İhvan Ekseninde...", s. 19.
- ²⁶ <http://www.dunyabulteni.net/yazar/huseyin-abdulaziz/20222/suriye-krizi-ve-misirin-politikasi>
- ²⁷ "Arabs ready to cover cuts in foreign aid to Egypt: Saudi", *Ahram Online*, 19 Ağustos 2013; Acun, Akkaya, "Selefilik ve İhvan Ekseninde...", s. 19.
- ²⁸ "El-Cezire Muhabirleri Muhammed Fehmi ve Baher Muhammed'e Af", *Mısır Bülteni*, 23.09.2015, <http://misirbulteni.com/el-cezire-muhabirleri-muhammed-fehmi-ve-baher-muhammede-af/>; "Mısır'da El-Cezire Muhabirlerine 3'er Yıl Hapis Cezası Verildi", *Mısır Bülteni*, 29.08.2015, <http://misirbulteni.com/misirda-el-cezire-muhabirlerine-3er-yil-hapis-cezasi-verildi/>
- ²⁹ Ozan Örmeci, "Körfez Ülkelerinde Büyükelçi Krizi", *Uluslararası Politika Akademisi*, <http://politikaakademisi.org/2014/03/10/korfez-ulkelerinde-buyukelci-krizi/>

- ³⁰ “Kral Selman Mısır’ı Türkiye İle Barıştırmak İstiyor”, *Al Jazeera Türk*, 7.4.2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kral-selman-misiri-turkiye-ile-baristirmek-istiyor>
- ³¹ Sümeyye Ertekin, “5 Yıl Önce Ne Oldu?”, *Al Jazeera Türk*, 21.05.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/5-yil-once-ne-oldu>
- ³² Selin M. Bölme, “İsrail’in Değişime Direnci 2012 Gazze Saldırısı”, SETA, Kasım 2012, http://file.seta.org/Files/Pdf/20121122170240_seta-israilin-degisime-direnci_2012_gazze_saldirisi.pdf
- ³³ Cemal Nassar, “Mısır’ın Gazze Savaşındaki Rolü”, *Al Jazeera Türk*, 26.07.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/misirin-gazze-savasindaki-rolu>
- ³⁴ Hanine Hasan, “Sisi’nin Dış Politikası İsrail İçin Neden Büyük Bir Kazançtır?”, *Dünya Bülteni*, 12.11.2015, <http://www.dunyabulteni.net/yazar/hanine-hasan/20431/sisinin-dis-politikasi-israil-icin-neden-buyuk-bir-kazanctir>
- ³⁵ “Sisi’yi Övdü Mursi’yi Eleştirdi”, *Al Jazeera Türk*, 01.11.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/sisiyi-ovdu-mursiyi-elestirdi>
- ³⁶ Serkan Demirtaş, “Türkiye’den Mısır ve Suriye Politikalarına İnce Ayar”, *BBC*, 26.07.2013, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130726_misir_suriye_turkiye_demirtas
- ³⁷ Ali Hüseyin Bakır, “Askeri Darbe Sonrası Türk-Mısır İlişkilerinin Geleceği”, *Al Jazeera Türk*, 23.11.2013, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/askeri-darbe-sonrasi-turk-misir-iliskilerinin-gelecegi>
- ³⁸ “Türkiye-Mısır İlişkileri”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir-siyasi-iliskileri-tr.mfa>
- ³⁹ Mensur Akgün, Sabiha Senyücel Gündoğar, TESEV, Ocak 2014, http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/M%C4%B1s%C4%B1r-Turkiye_Iliskilerinde_Daha_Iyi_Bir_Gelecege_Dogru.pdf
- ⁴⁰ İsmail Numan Telci, “Türkiye-Suudi Arabistan Yakınlaşmasının Mısır’a Etkisi”, *Mısır Bülteni*, 26.05.2015, <http://misirbulteni.com/turkiye-suudi-arabistan-yakinlasmasin-misira-etkisi/>
- ⁴¹ “Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yeni Dönem”, *Anadolu Ajansı*, 14.08.2016, <http://aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-misir-iliskilerinde-yeni-donem/628538>
- ⁴² 18.10.2016 tarihli Ekonomi Uzmanı Aldulhafız el-Savi ile yapılan mülakat.
- ⁴³ 18.10.2016 tarihli mülakat.
- ⁴⁴ “Ordu ile Mursi’nin Arasını Süveyş İhalesi Açmış”, *Dünya Bülteni*, 18.04.2015
- ⁴⁵ 18.10.2016 tarihli mülakat.
- ⁴⁶ http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disiliskiler/ulkeler/ulke-detay/M%C4%B1s%C4%B1r/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160596&contentTitle=Genel%20Ekonomik%20Durum&_afLoop=308969059476643&_afWindowMode=0&_afWindowId=hl-luxyrh3_181#!%40%40%3F_afWindowId%3Dhl-luxyrh3_181%26_afLoop%3D308969059476643%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160596%26contentTitle%3DGenel%2BEkonomik%2BDurum%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dhl-luxyrh3_211
- ⁴⁷ Harun Öztürkler, “Mısır’da Arap Baharı Sonrası Ekonomik Gelişmeler”, *Ortadoğu Analiz*, Temmuz-Ağustos 2016, c. 8, S. 75.
- ⁴⁸ 18.10.2016 tarihli mülakat.

İNSAMER

İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Tunus'tan sonra Mısır'da başlayan gösteriler, 11 Şubat 2011'de Hüsnü Mübarek'in 30 yıldır sürdürdüğü cumhurbaşkanlığı görevini bırakmasıyla son buldu. 2012'de demokrasiye geçişle birlikte ülkede özgür seçimlerle iş başına gelen ilk cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi, bazı çevreler tarafından olumlu karşılanırken bölgesel ve küresel güçlerce ihtiyatla karşılandı. Ancak hedeflediği birçok projeyi gerçekleştirilmeden 3 Temmuz 2013'teki askerî darbeye Mursi'ye görevden el çektirildi ve sonraki süreçte Abdulfettah es-Sisi darbeye cumhurbaşkanı oldu. Yıllardır süregelen birçok problem henüz çözümlenememişken askerî darbeye birlikte ülkedeki istikrarsızlık arttı ve aradan geçen üç yılda problemlere çözüm bulunamadığı gibi olumsuzluklar da katlanarak varlığını muhafaza etti.

www.insamer.com
info@insamer.com

INSAMER
İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

